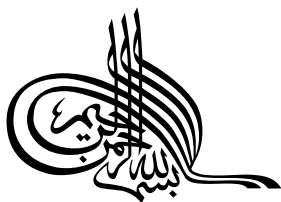

تایبہ تمہندی و سالوختین ئیسلامی

وہرگیڑان وبہرہ فکرن
تہ حسین ئیبراہیم دؤسکی

كتيب: تاييه تمه ندى و سالوخته تين ئىسلامى
وه رگيپر و بهر ههڻكه ر: ته حسين ئيبراھيم دۆسكى
چاپا ئىككى ۲۰۱۲

﴿ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا
مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ بِالْعِلْمِ بَعْثًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ
اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾

(آل عمران: ١٩)

پیشگویند

حمد وسویاسی بو وی خودایی بن یی پیغهمبه ری خو ب هیدایه تی ودینی حق هنارتی، دا ل سهر هر دینه کی زال وئاشکهر بیت، ووی پیغهمبه ری خو کر نه نمونه یه کی باش وجهی چاقلی کرنی بو هر ئیکی هیقی ب خودی ورؤژا دویماهی بی هبت.. حمده کا بهرده وام ب بهرده وامیا ملکی وی، یا ژ هه ژی وان نعمه تین بی هژمار بت یین وی د گهل مه کرین، وسلاف ل پیغهمبه ری وی بن، نه وی دین ب تمامی گه هاندیه مه، وریک بو مه ئاشکهر کری، و ل بنه مال وهه قال ودویکه فتین وی بن، چرایین ریکا راست، نهوین هه چیا ژی هاتی بو ب سهریخستنا فی دینی کری، خودی خیرا وان بنقیست، ومه ووان پیکشه ل ژیر سبیه را رهحما خو بگه هینته ئیک..

خوانده فائین هیژا: ئیک ژ مهسه لین گرنگ وفهر بو هر ئیکی کاری خو کرته گازی کرن (وده عوه) بو دینی خودی نه وه نهو ئیکه مین جار وی دینی ب دورستی بنیاست یی نهو به ری خه لکی دده تی، ونباسینا دینی به ری هر تشته کی ب هندی بت نهو تایبه تمه ندی وسالوخه تین گشتی یین دینی بزانت، وبی گومان نهف زانینه نه گهر وی ل نک خو په یدا کر- دی بو وی بته باشتین هاریکار ده می نهو خه لکی بو دینی گازی دکه ت..

گرفتاریا گه لهک ژ مه موسلمانین نوکه نه وه مه دین ب چاقلی کرن و(تهقلید) وهرگریه، و(حه ماسا) مه بو دینی پتر یا ئافاکریه ل سهر بناخه یه کی (عاطفی) نه کو یی (علمی) لهو گازی کرنا مه ژی بو دینی گه لهک جارن یا ئافاکری نینه

ل سهر بناخه يه کي دورست، و د نه نجام دا نه هم د شيين (قه ناعه ته کا موکم)
 بو خو چي بکهين ونه بو خه لکي ب وي تشتي يي هم بهري وان ددهيني!
 و ل دهمي مه يي نوکه، يي کو نه زمانې دان وستاندني جهه کي مه زن
 وبه رفره بو خو د مهيدانا قانع کړي دا ديتي، زانايين مه ل هندې هشير بوون
 کو يا فره ل سهر وان نهو ديني ب په نگه کي دورست بو خه لکي ناشکرا بکهين،
 وبهري ههر تشته کي تايه تمه ندي وسالوڅه تي گشتي يي ديني ل بهر وان
 ناشکرا بکهين، و د قې دهليڅه يي دا هژماره کا کتيبان ده رکه فتينه، ژ وان کتيبان
 کتيبا (خصائص التصور الإسلامي) و (مقومات التصور الإسلامي) يي
 رحمه تي (سيد قطب) ي، و کتيبا (الخصائص العامة للإسلام) يا سهيدا (د.
 يوسف القرضاوي).

و نه ف بابته ل فيري مه بهر هه فکري ووه رگپرايه زمانې کوردي، کورتيه کا
 کورته ژ ناهه روکا کتيبا (د. يوسف القرضاوي) د گهل هنده ک ده سکار يي سڅک
 يي کاري د ناهه روکا بابته ي دا نه کهين، بو هندې دا خوانده قاني کورد مفای ژي
 وهر بگرت.. هيڅيا مه ژ خودايي مه زن نهو نهو مه د ديني خو دا شاره زا بکهت،
 وبکه ته ژ وان يي خه ما قې ديني هل دگرن، وخه لکي بو حه قبي گزي دکهن.
 وخودي هاري کاري مه هه ميان بت.

ته حسين دوسي

دهوک ۹ / ۷ / ۲۰۰۹

سالوځه نئ نیکي خودايي (رهبانيهت)

رهبانيهت څه؟

نیکه مین سالوځهت ژ سالوځهتین ئیسلامی نهوه ئیسلام دینه کی (خودايي) یه،
یان دینه کی (رهباني) یه وه کی ب زمانې عه ره بی دیتړن.

ومه به ست ب په یقا (رهباني) یان (خودايي) نهو تشته یی بو خودی دئیته
پالدان، وهه تشته کی بو خودی بیته پالدان دیتړن: خودايي (رهباني)، خودايي
مه زن د نایه ته کی دا دیتړت: ﴿وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّكُمْ عَلٰی مَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتٰبَ وَبِمَا
كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ﴾ (آل عمران: ۷۹) یه عنی: هه پتیغه مبه ره کی مه هنارت بت
وی یی گوته خه لکی: هوین بینه هنده ک مرؤقین خودايي، یین زانا وتیگه هشتی
ب دینی خودی ووهیا وی یا هوین نیشا خه لکی ددهن و ب وان ددهنه خواندن.

مه عنا: نهو مرؤف دبه مرؤفه کی خودايي یی په یوه ندیا وی ب خودی څه یا
موکم بت، ویی زانا بت ب دینی وی، وکیتابا وی یا نهو نیشا خه لکی ددهت،
ووان فیر دکه تی.

وده می نهو دیتړن: ئیسلام دینه کی (خودايي) یه، مبه ستا مه پی نهوه ئیسلام
دینه که ژ دو لایان څه بو خودی دئیته پالدان:

لایي نیکي: ئیسلام به ری مرؤقی ددهته خودی، ورثی دخوازت نهو خودی
بکه ته نارمانجا خو یا سه ره کی.

لايى دووى: ئىسلام فەرمانى ل مرۆقى دكهت كو ژىدهرى ريبازا ئەو ژينا خو
ل سەر ب پېقه دېهت ژىدهركى خودايى بت.
لايى نېكى:

كو بهرى مرۆقى ل خودى بت، وئارمانجا وى يا سەرەكى ئەو بت.
دينى ئىسلامى ئارمانجا خو يا سەرەكى ژ ھەر شىرەتەكى ئەو بو مرۆقى
ددانت دكهتە ئەو كو پەيوەندىا مرۆقى د گەل خودى يا باش بت، وئارمانجا وى يا
سەرەكى ئەو بت ئەو رازىبونىا خودى ب دەست خو قە بينت، وىزانت كو دويماهىا
وى ھەر بو نك خودىيە، ھەكى د ئايەتەكى دا ھاتى: ﴿وَأَنِ إِلَىٰ رَبِّكَ أَلْمُتَّهُى﴾
(النجم: ٤٢) يەنى: دويماهى ھەر بو نك خودايى تەيە.

وئەقە پشكەكە ژ رامانا وى تەوھىدى ئەو دېتە كاكلكا ئىسلامى.
وقى رەنگى رەببانييەتتى چەند بەرھەمەك د نەفس وژىنا مرۆقى دا پېقە دىن،
ژ وان:

۱- مرۆف ئارمانجا سەرەكى يا ھەبونا خو د قى دىبايى دا دزانت، دزانت
ئەو ژ كېقە ھاتىە وبۆ كېقە دى چت، لەو ئەو د بەرزەبونى دا نازىت.
۲- ئەو ب سەر وى فېطرتە ھل دېت يا خودى ئەو ل سەر دى، كو باودىرە،
لەو ئەو ب تەنايى د گەل خو و د گەل ھەر تىشتەكى ل دەور و بەرىن وى
ژى دژىت.

۳- ھەنگى نەفسا وى دوىر ژ پەرىشانى و پارچەبونا د ناقبەرا ئارمانجىن
ژىك جودا دا دژىت، چونكى ئىسلام پىكى ل بەرا وى كورت دكهت
وئارمانجىن وى ھەمىا د ئىك ئارمانجى دا كۆم دكهت: ئارمانجا
رازىبونىا خودى ژ وى.

۴- و ژ بەرھەمىن قى رەببانييەتتى ئەو ئەو مرۆقى ژ عەبدىنيا ھەوايى
نەفسى وشەھوۋەتان دپارىژت، وئىكا ھند ژ وى چى دكهت ئەو

هه‌قسه‌نگیه‌کا دورست د ناڅبه‌را باوه‌ریا خو وداخوازین خو یټین ماددی دا بکه‌ت.

وحه‌تا ئیسلام قی رهنگی ره‌بانییه‌تی د نفس وژیانا مروّقی دا په‌یدا بکه‌ت، ئەو چهند ریکه‌کان ب کار دئینت، ژ وان ریکان:

۱- ریکا ته‌شریع‌کرنا په‌رستان (عیباده‌تان): وه‌کی نفیژ وروژی وزه‌کات وحه‌جی، کو نه‌فسا مروّقی پاقر دکهن، ووی ب خودایی وی څه گری ددهن، وئاشکه‌رایه کو خودی چو منه‌ت ب عیباده‌تی مه‌ نینه، به‌لکی ئارمانجا ئیسلامی دانانا عیباده‌تی بو مه‌ ئەوه ئەو هنده‌ک مفیان پی بگه‌هینته مه‌ ب خو.

۲- ریکا ده‌سنیشانکرنا توّره وئادابین پروژانه، وه‌کی توّره‌یین خوارنی وڅه‌خوارنی، ونقستنن، ودان وستاندنن.. وه‌تد، وئیسلاّم هه‌ر ده‌لیشه‌یه‌کا هه‌بت (ئستغلال) دکه‌ت دا مروّقی ب خودایی وی څه گری بده‌ت، وخودی ل بیرا وی بینه‌څه.

۳- ریکا په‌روه‌رده‌کرن وبه‌ره‌څکرنا زاروکان چ ل مال چ ل خواندنگه‌هی، کو توّقی هزرا (ره‌بانییه‌تا ئارمانجی) د سه‌ری وان دا بیته چاندن، وه‌هه‌ر ژ ژبی حه‌فت سالیی ئەو فیری کرنا عیباده‌ت وتوّره وئادابین شه‌ری بیت.

۴- ریکا جفاکی ب گشتی وده‌زگه‌هین راگه‌هاندنن ب تاییه‌تی، یټین کو پی‌تښه ب کارئ ره‌وشه‌نبیرکرنا خه‌لکی رابین، وقی هزری بگه‌هیننه هه‌می ئەندامین جفاکی.

۵- ب ریکا دانانا قانون وشریعه‌ته‌کی (ره‌بانییه‌تی) دپاریزت و ب هینز دئخت، و ژ لایی حوکه‌می وده‌زگه‌هین وی څه به‌ره‌فانی ژئ دئته‌کرن.

لایڼ دوهوږ:

کو مروث ژیدهری وی ریبازا نهو ژینا خو ل سهر ب رېښه دېته بکه ته ژیدهره کی خودایی.

یه عنی: نهو ریبازا ئیسلامی بو ژینا مروثی دانای، وفهرمان لی کری نهو ل سهر ب رېښه بچت، ریبازه کا خوری خوداییه، چونکی ژیدهری وی ریبازی وه حیا خودییه یا وی بو پیغه مبهری خو -سلاف لی بن- هنارتی، نه کو نهو نه انجامی ئیراده وحهزا کهسه کی یا دهسته که کی یا ملله ته که کی، خودی دبیژت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا﴾ (النساء: ۱۷۴) یه عنی: گه لی مروثان نه فا بو هوه هاتی (کو ئیسلامه، یان پیغه مبهره) ده لیله کی ناشکه رایه ژ خودایی هوه، ومه روڼاهیه کا ناشکه را (کو قورئانه) بو هوه ئینایه خوارئ.

وده وری پیغه مبهری -سلاف لی بن- د فی دینی دا ب تنی گه هاندنه، وکاری وی رو هنکرنا وی پری وریبازییه یا خودی بو وی هنارتی وچو ددی نه.. خودی دبیژت: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾ (النحل: ۴۴) یه عنی: مه قورئان بو ته ئینا خوارئ دا تو وی بو مروثان ناشکه را بکه ی یا بو ته هاتیه خوارئ.. و د ئیسلامی دا خو پیغه مبهری ژی -سلاف لی بن- ماف نینه شریعه ته کی ژ نک خو بدانت نه گهر خودی وهی بو پی نه هنارت بت، خودی دبیژت: ﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ ﴿۱۱﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿۱۲﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿۱۳﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿۱۴﴾﴾ (الحاقة: ۴۴-۴۷) یه عنی: نه گهر موحه ممه دی تشته کی مه نه گوئی ژ کیسی مه گوټبا، نه م دا وی ب هیز گرین وتولی ژئ قه که یین، پاشی نه م دا ره ها دلئ وی قه تینین، قیجا که س ژ هوه نه دشیا عه زابا مه ژ وی بده ته پاش.

وځي پهنګي رهباښيپه تي ژي چهند بهرهمهک پيښه دښين، ژ وان:

۱- چونکي ژبدهري ئيسلامى خودپيه، نهو شريعه تهکي پاراستيه ژ وي ههڅدري وتونديي يا کو د رپيازين مروځي دا هه، مروځ ب تبعه تي خو گهلهک جارن د گهل خو دکهڅنه ههڅدريي، وهزر وييرين وان ژ دهمهکي بو ئيکي دي دښنه گوهارتن، لهو نهو ري وړپيازين نهو ددانن ژي ژ څي سالوڅه تي د څالا نينن، نه وهکي وي رپيازي يا خودي ددانت، نهو دي يا څالا بت ژ همي پهنګين ههڅدري وتونديي.

۲- ئيسلام شريعه تهکي دويره ژ تاگيري ودويکهفتنا ههوايي نهفسسي، نهو پشنا کهسهکي يان نقشهکي يان دهسته کهکي دري يا ئيکي دي ناکهت، چونکي زهوق وههوايي کهسهکي کاري تي ناکهت ژ بهر کو نهو ژ دانانا خودپيه، ئافراندري مروځان.

۳- وچونکي نهو د چاڅين دويکهفتيين خو دا رپيازهکا خوداييه، ونه ژ چيکرنا مروځانه، دويکهفتي ب چاڅي ريز وئحترامي بهري خو ددهني، وي پيروز دبينن، نهغه بهري وان ددهته هندئ کو نهو ژ دل ويبي کهسهک کوتهکي لي بکهت دويچوونا وي بکهن وکاري پي بکهن.

د نافهرا ئيسلام وړپيازين نوکه دا:

نهو رپيازين نوکه ل جيهاني هين -ژ بلي ئيسلامى- ل سهر سي پشکان دښنه ليکڅهکرن:

پشکهک رپيازين (مهدهنينه) وخوري ژ دانانا مروځينه، نهنجامي هزرا وي يا عهځلي يان يا فلهسفينه، وهکي: شيوعيهت ورهئسماليهت وديموقراطيپه تي.

وپشکهک رپيازين (دينينه) بهلي ژ دانانا مروځينه، نهنجامي بوچوونين وي يين جودا جودانه، وچو نهصل ويناخه يين خودايي بو نههاتينه زانين، وهکي: بووذيپه تي.

وېشکهک رېيازتن (دينينه) د نصل دا د خودايي بوون، بهلي دهست
تېقه دانا مروشان ژي گرتيه، وکيمي وزېدهيي گه هشتيني، وهکي: يه هو ودييه ت
ومه سيحييه تي.

وئيسلام جودا ژ فان هه مي رې وريازان دينه کي خوداييه، دهست تېقه دانا
مروشان ژي نه گرتيه، چونکي نه خودان ژي تېده ره کي پاراسيه، کو قورئانه، نه
ژي تېده ري خودي د دهر هقي دا د بيژت: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾
(الحجر: ۹) يه عني: هندي نه مين مه قورئان نينا به خواري، نه مين بو وي
پاريژ فان.

ب کورني:

ب کورتي دي بيژن: ئيسلام سه دي سه د مه نه هج ورياز هکا خوداييه، د بير
وباوهرين خو دا، د پهرستن و عبادته تي دا، وئاداب و نه خاقي دا، و د شريعه تي
خو ژي دا.. د فان هه مي لايان دا نه ژ گوتنا خودي دي ته وه گرتن، وسونه تا
پيغه مبهري -سلاف لي بن- کو شروقه کرن وروهنکرنه بو قورئاني، و ژ في ژي تېده ري
دهر که فت که سي ماف نينه، نه چو خه ليفه و سولطانان، نه چو زانا و فقيه
و موجته هدان، نه چو مه جمعه و کونگره و نه نجو موه نان، ماف نينه تشته کي
ژ قورئاني و سونه تي کيم بکه ت يان زيده بکه ت.

سالۆخەننى دووئى مرؤفايەننى (ئىنسانىيەت)

سالۆخەتنى دووئى ژ سالۆخەتەن ئىسلامى سالۆخەتنى مرؤفايەتيە، يىيى كو ب عەرەبى دېيىزنى: (ئىنسانىيەت)، وئىسلام ب (نەزعا) خو يا مرؤفايەتنى يا ئاشكەرا د بىر وباوهر وعىبادەت وشريعهتەن خو دا، وئەفە يا غەرب نىنە ئەگەر ئەم ل بىرا خو بىنن كو ئىسلام دىنەكە بو مرؤقى ھاتىە، وئارمانجا وى مرؤقە.

د نافبەرا خودايى ومرؤفايەننى دا:

د سالۆخەتنى ئىككى دا مە گۆتبوو: خودايى (رەببانىيەت) ئىك ژ سالۆخەتەن ئىسلامىيە، و دەمى نوکە ئەم دېيىزنى: مرؤفايەتنى (ئىنسانىيەت) ژى سالۆخەتەكى دى ژ سالۆخەتەن ئىسلامىيە، بەلكى ھندەك كەس ھەبن ھزر بکەن قىي گۆتتا مە ھەقدژى تىدا ھەيە؛ چونكى ل بەر وان وديە ئەف ھەردو سالۆخەتە دژى ئىكەن، ھەبوونا ئىك ژ وان د تىشتەكى دا پامانا نەبوونا يى دى دگەھىنت، يەئنى: تىشتەك ئەگەر يىي خودايى بت، مرؤقى چو بار تىدا نابت، وبەر وئارنى قىي چەندى ئەو تىشتى مرؤفايەتنى بت دقەيت يىي خودايى نەبت!

وئى ھزرى چو بناخەيتەن دورست بو نىنن، وسەرەكانيا خەلەتەيى ژ ھندى دئىت ئەف كەسە ھزر دكەن (خودى) و (مرؤف) ھەفكوبەيتەن ھەقدژى ئىكەن، وراستى ئەو ھەف ئافراندىرى گەردوونى وريشەبەرى وئىيە، ومرؤف چىكربەكى خودان جەھەكى تاييەتە د قىي گەردوونى دا، وئەوئ ئەف جەھى تاييەت دايە وى ھەر خودىيە، وئىسلام د گەل كو د ئارمانج وسەمتا خو دا پىياز وسەنەجەكى خوداييە، ئەو دىسا د ئارمانج وسەمتا خو دا يىي مرؤفايەتيە ژى.

وئاشکه راکرنا ځی گوتنی یا ب ځی پهنګیږه: راسته ئیسلام ژ ژیدره کی
 (خودایی) دئیته وهرگرتن، بهلئ ټوئ ځی مهنه جی ژ ژیدره وهردگرت و د ژيانا
 خو دا دکه واقعہ کی بهرچاڅ (مروځه)، لهو مروځی د بنه مایتن ځی مهنه جی دا
 جهه کی بلند و ب قه در هیه.. وده می ټم دبیرین: ئیسلام مهنه جه کی خوداییه،
 مهنا وی ټوه ئیسلام دخوازت خودی نارمانج وژیدره بت، وده می ټم دبیرین:
 ئیک ژ سالوخته تین ئیسلامی مروځایه تیه، مهنا وی ټوه یی مقصود ب ځی
 چهندي مروځه، لهو دځیت مروځ یی نازاد وئیجایی وخودان دهور بت د ځی ژینی
 دا.

ودی ټم دبیرین: دځیت مروځ یی نازاد وئیجایی وخودان دهور بت، دو
 مهسه له دئینه پیش:

یا ئیکی: ههلو بستئ مروځی بهران بهر قه ده را خودی.

یا دووی: عه قلئ مروځی بهران بهر وهیا خودی.

قه در و مروځ:

ئیک ژ بناخه یین باوهری د ئیسلامی دا باوهریا ب قه ده را خودییه، کو مروځ
 باوهری بینت کو هه ر تشته کی چی دبت یی خوش بت یان یی نه خوش بت،
 ب قه ده ره کا خودایی چی دبت، بهلئ یا دورست ټوه ټف باوهریه ئیکا هند
 ژ مروځی چی نه که و هه لو بسته کی سلبی ژ کارکرنئ هه بت، ئیمام (ئه حمده)
 څه دگو هیزت کو جاره کی صه ابیه کی پسیار ژ پیغه مبهری -سلاف لی بن- کر:
 ټه ری ټو کاری مروځ دکه ت بهری هنگی هاتیه نقی سین یان ژ نوی دی ئیته
 نقی سین؟ وی گوت: بهری هنگی ټو یی هاتیه نقی سین، وی صه ابی گوت: پا
 څیجا کارکرن بو چیه؟ پیغه مبهری -سلاف لی بن- گوت: نه.. کاری بکه ن،
 چونکی بهری هه ر ئیکی بو وی کاری دئیته دان یی ټو هاتیه ئافران دن.

مه‌عنا: زانينا خودئ ب وي كاري يئ ئەم دكهين بهري ئەم بكهين، نابته مانع بۆ مه كو ئەم وي كاري بكهين، ب تايبه‌تي ئەگهر ئەم ل بيرا خو بينينه‌فه كو ئەم ب وي زانينا خودئ دنه‌زانين، ومه‌ته‌لا كاري مروّقي دكهت وقه‌ده‌را خودئ وه‌كي بازنه‌كئ بچويكه د نيڤا بازنه‌كئ مه‌زن دا، بازني بچويك دائرا وي چارچووڤه‌يه يئ مروّق كاري تيدا دكهت، وبازني مه‌زن قه‌ده‌را خوديه، وده‌مي ئەم دبئيرين: ئەو تشتئ د بازني بچويك دا چئ دبت، د بازني مه‌زن دا چئ دبت، مه‌عنا وي ئەو نينه ئەم يئ دبئيرين: ئەو د بازني بچويك دا چئ نابت.. وئ‌فه هنده‌كه ژ رامانا وي ئايه‌تي ئەوا خودئ تيدا دبئيرت: ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ (الإنسان: ۳۰) يه‌عني ههر وه‌كي تو دبئيرئ: تشتكه د بازني بچويك دا چئ نابت، ئەگهر ئەو د بازني مه‌زن دا چئ نه‌بت.

وه‌حيا خودئ وعه‌قلي مروّقي:

ههر چه‌نده چو هه‌قكوبني ووه‌كه‌في د ناقه‌هرا ئيرادا خودايي وئيرادا به‌شه‌ري دا نينه ژي، به‌لئ د گه‌ل هندئ ژي قه‌ده‌را خودئ ده‌ورئ مروّقي د گه‌ردووني دا (له‌غوو) نه‌كربه، ههر وه‌سا ده‌ورئ عه‌قلي مروّقي ژي د وه‌رگرتن وتيگه‌هشتنا وه‌حيا خودئ ژي دا ب پشت گو‌ه قه‌ لئ نه‌دايه، وشريعه‌تي ئيسلامي جه‌ه‌كئ به‌رچاڤ بۆ عه‌قلي د (ئجتهاد وئستنباطا ئەحكامين شه‌رعي) ژي دا ده‌سنيشان كربه، وري داين كو ئەو قياسي بكهت، و د گه‌له‌ك مه‌جالان دا كاري بكهت، وده‌ليقه ل قيرئ ده‌ست ناده‌ت ئەم قئ باه‌تي به‌رفره‌ه بكهين.

لاين ئينساني د گازيا ئيسلامي دا:

ئەگهر ئەم به‌ري خو بده‌ينه كيتابا پيروزا ئيسلامي كو قورئانه، دي بينين پتر ژ (۳۰۰) جاران ناڤئ مروّقي (الناس، الإنسان، بني آدم) هاتيه، وه‌ما به‌سه بيئرين كو د وان ههر پينج ئايه‌تان دا يئ ل ده‌سپيكتي هاتينه‌ خوارئ ژ قورئاني، دو جاران ناڤئ مروّقي هاتيه، تشتئ هندئ دگه‌هينت د ئيسلامي دا گرنگي

(وعینایه ته کا مه زن) ب مه سلا مروّقی هاتیه دان، و د گه له ک ژ وان عیبادت و شریعتان ژی دا ییّن ئیسلامی کرینه بناخه وستوین بو خو، و گرنگیه کا زیته پی دای، نه گهر ئهم بهرئ خو بدهینی دئ بینین ئهم د جه وههرئ خو دا د(ئینسانینه)، و بهسی مهیه ئهم ل فئیرئ زه کاتئ بکهینه نمونه، نهوا مروّث تیدا دبتّه میحوهرئ سهره کی، پشکه کا مالی ژ مروّقی دهوله مه ند دئیتّه وهرگرتن و ل مروّقی هه ژار دئیتّه زفراندن..

ژ بلی گهلهک عیبادهتین دی ژی یین کو ژ لایق خوی ئینسانی نه دفلا،
وهکی نفیژئ ههوا گیانی (جهماعی) د ناڤ کوړپن جفاکئ دا ب هیژ دئیخت، یان
پوژئ ههوا ئیرادهیا مروقی ب هیژ دئیخت، وئیکا هند ژئ چی دکهت هه
ئحساسئ ب نه خوشیا مروقئ برسی بکهت.

وئیسلام د ئاداب وئەخلاقین خوژی دا هەردەم بەرئ دویکەفتییڤ خو ددەتە وان رەوشتان ییڤ قەنجیی وپەییوەندیڤ جفاکی د ناڤ وان دا بە لاف دکەت و ب هیز دئیخت، ونه بەس هنده بەلکی ئو وان ئاداب وئەخلاقان وەک عیبادهت دزانن، و مروقئ پی رادب ب خودان خیر دنیاست.

د نافيبرا ئيسلامي وريپاږين نوکه دا:

وهكى د سالوخته تې ره بانييه تې ژى دا مه تاشكهر كړى ؤهو پېيازېن نوكه
ل جيهانې ههين د ديتنين خو يېن هزرى دا بو مروقى ل سهر دو پشكان دژيك
جودانه:

پشکا ئیکتی: ئەو بیر وبۆچونن یئین مرۆقی وهک (خودا) دنیاسن، یه‌عنی: سالۆخه‌تیین خودایینی دده‌نه مرۆقی، ومافی دده‌نی ئەو وی تشتی بکه‌ت یی به‌رزوه‌ندیا وی یا که‌سی یان هه‌تا یا کۆمی ژی بت به‌لی د چارچووقه‌یه‌کی به‌رتنه‌نگ دا، وئو ب قی چهندی مرۆقی سه‌ربه‌دای لی دکه‌ن تشتی وی بقی‌ت بیژت یان بکه‌ت.

پشکا دووی: ئەو لانه یێن وەسا بەرێ خۆ ددەنە مرۆڤی کو ئەو (حەیانەکی مۆتەطەوورە) ل درێژیا دیرۆکا د چەند قویناغەکان را بۆریە حەتا ژ قویناغا حەیانییەتی بەر ب قویناغا مرۆڤینی قە بلند بووی، و ل سەر قی بناخەیی ئەو سەرەدەری د گەل مرۆڤی دکەن.

وئیسلاام د قی دەلیقەیی خودان دیتنەکا ناقنجیە، ئەو مرۆڤی ھند بلند ناکەت کو بگەھینتە مەقامی خودایینی، ھەر وەسا ئەو وی ھند نزم ژێ ناکەت کو بگەھینتە مەرتەبا حەیانان، مرۆڤ -ب دیتنا ئیسلاامی- چیکریەکی خودان قەدرە، خودی ئەو ب عەقڵی وئیرادەیی ژ چیکریان جوداکیە، ودانایە سەر عەردی دا ئەو ب کاری جیگری و (ئەستخلافی) رابەت، و ژ بەر کو ئەو -ژ لای خۆی قە- ب عەقڵی و عەلمی وئیرادەیی ھاتە خەلاتکرن، و ئەو ب جوانترین رەنگی ھاتە ئافراندن، ئەو ب پێش ملیاکەتان ژێ کەفت، و خودی (خیلافەتا د عەردی دا) دا وی وفەرمان ل ملیاکەتان کر کو ئەو خۆ بۆ وی بچەمین. و ئەمر کر ھەر تەشتەکی ل عەردی و عەسمانان ژێ ھەب بۆ وی (موسەخخەر) بیت، و د خزمەتا وی دا بت، و ئەف تەسخرکرنە یا قورئانی ب خۆ بەحس ژێ کری، دو پامانین مەزن دگەھینت:

یا ئیککی: ئەو ھێز و (طاقاتین گەردوونی) یێن ھەین ھەمی بۆ مرۆڤی ددورست و بەرھەشکرنە، لەو پیتقیە مرۆڤ کاری بکەت دا بشیت وان ل بەر خۆ ئاشکەرا بکەت، و پیتخە بن دەستی خۆ.

یا دووی: مرۆڤ بناخە و سەبیدە د قی گەردوونی دا، لەو چێ نابت بۆ وی ئەو تەشتەکی د قی گەردوونی ھاتیەدان دا بۆ وی موسەخخەر بیت بۆ خۆ بکەتە خودا و پەرستنی بۆ بکەت.

و ژ بەر وی قەدر و بەیای مرۆڤی ل نک خودی ھە -وہکی ئیسلاام دبیت- ئیسلاامی دەرگەھێ خۆ نیزیکیکرنە بەر ب خودی قە بۆ مرۆڤی ئیکسەر قە کریە،

وچو (واسطه) د ناقبهرا وی و خودی دا نه داناینه هتا ئهو بشیت بگه هته خودی، خودی د نایه ته کی دا بیژته پیغه مبهری خو -سلاف لی بن-: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾ (البقرة: ۱۸۶) یه عنی: نه گهر به نیین من پسپارا من ژ ته کر، نه ز یی نیزیکم، نه زد به رسقا وی دچم یی گازی من بکته.. ودا پتر رامانا نیزیکی د هزرا مه دا ناماده بیت، خودی نه گوته پیغه مبهری خو: نه گهر وان پسپارا من ژ ته کر تو بیژی: نه زی نیزیکم.. نه! هه ما وی ب خو به رسقا پسپارا وان دا وگوته: نه زی نیزیکم. یه عنی: ههر وهکی ئهو یی دبیت: هه وجهی ته ناکته تو به رسقی بدهی، هه ما نه ز ب خو دی به رسقی دهم، چونکی نه زی نیزیکی وانم!!

ل سهر قی بناخه یی ئیسلام تعترافی ب (وه ساطه تا که هه نو تی) بو که سی ل سهر که سی ناکته، و مروقی ب چو گونه هین و (خه طیه ته تین خه یالی) شه گری نادهت هتا ئهو ب وی چهن دی هه ست ب به قه مبونو ب گونه یی بکته و خو هه وجهی ئیکی دی بیینت بیت ووی ژ وی گونه ها چو بناخه بو نه هه یین رزگار بکته..

ئیسلا م نه وهکی یه هو و دییه تی مروقی ئیخسیری عه قلییه ته کا مادی وعونصری دکته، ونه ووهکی مه سیحیه تی ژيانا وی یا رووحی ل سهر حسیا ژ ده ستدانا عه قلی وی ئا قا دکته، ئیسلا م چو هه قریکی د ناقبهرا رحی وعه قلی دا په یدا ناکته.

اُ بهر هه من فی سالو خه نی:

سالو خه تی مرو قایه تی یی کو ئیسلا م پی دئیته نیاسین، سی (مه بده ئین ئینسانی) یین مه زن پیقه هاتینه، ئیسلا می ئهو د ناف خو دا هه وان دینه، وپاراستینه، و به ره قانی ژئی کریه، ئهو ههر سی (مه بده) ژئی نه قه نه:

۱- مەبدەئى براينيا د ئىنسانىيەتتى دا:

قورئان گازىيى ئاراستەى مروثقان دكەت، ودبىئرت: ﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاهُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا﴾ (الحجرات: ۱۳) يەنى: گەلى مروثقان مە ھوبىن ژ نىر ومىيەكان ئافراندىنە، ومە ھوبىن كرىنە گەل ومللەت دا ئىك و دو بنىاسن.. وئافراندا وان ژ نىر ومىيەكان (ئادەمى وھەووايى) ھندى دگەھىنت كوئە ھەمى براينى ئىكن، نفسى وان چ بت، يان رەنگى وان، يان ھەتا دىن وبىر وبوچوونىن وان چ بن، وبرائى ھندەك ھەق وھوقوقان ل سەر ھەردو براين واجب دكەت.

۲- مەبدەئى يەكسانيا د ئىنسانىيەتتى دا:

وئەفە ل سەر مەبدەئى بورى دئىتە ئاڧاكرن، دەمى ئەم ھەمى براينى ئىك بىن، دەيكا مە وبابى مە ئىك بن، مەنا وئ ئەو كەسەك ژ مە ژ بەر ئەصل وفەصل وزمان ورەنگى خو ژ يى دى چىتر نىنە، وئەو يى چىترە يى تەقوايا وى پتر بت، بەلى خو ئەف چىترىا وى ژى نە د (ھقوق وواجباتىن) وى يىن دىيائى دايە، بەرانبەر شەرىعەتتى ئىسلامى ھەمى كەس وەكى ئىكن، ئىمامى عەلى دەمى خەلىفە ملئ خو دا ملئ زەلامەكى جوھى وەكى ئىك بەرانبەر قازىي دەولەتتى پراوہستيان، ودویماهیى قازى ھەق بو زەلامى جوھى ئىخست؛ چونكى دەلىلین خەلىفەى ب ھىز نەبوون، ھەر چەندە وى باش دزانى كو خەلىفە (ئىمامى عەلى) درەوى ناکەت!

۳- مەبدەئى ئازاديا مروثى:

مادەم مروث ھەمى براينى ئىكن، وئەو د خوشىبرنى دا ب وان مافان يىن وان ھەين ئەو دىەكسانن، مەنا قى ئەو وان مافى ئازادىي د بىر وباوەر وژىنەكا سەرەست دا ھەيە، ھەر ئىكى ماف ھەيە ئازاد بژىت بىي رەنگى وى، يان نفسى

وی، یان ئەزمانی وی، یان دینی وی، بیتە ئەگەر کو ئازادی ژێ بێتە ستاندن، ورۆژا کوپێ والیی مصری عەمری کوپێ عاصی دارەک ل کوپێ هەژارەکی قبطنی بێ فەلە دای، ووی گازندەیا خو گەھاندیە خەلیفە ل مەدینە، خەلیفە ی کو عومەر بوو، گۆتە کوپێ هەژارێ قبطنی: تو ژێ دارەکی بدانە کوپێ ئەمیری وەکی وی دانایە تە، وپاشی گۆتە ئەمیری وکوپێ وی: کەنگی هەوە خەلک بو خو کرینە عەبد، وئەو ژ دەیکێن خو یێن بووین ئازاد؟!

بەلێ.. عومەر ب قی گۆتە خو دیتنا ئیسلامی بو مروۆفی د چەند پەیشەکاندا کۆم دکەت، مروۆف دەمی ژ دەیکا خو دبت یی ئازادە، وچی نابت بو ئیکی ئەگەر خو کوپێ ئەمیری بت یان ئەمیر ب خو ژێ بت، وی بو خو بکەتە عەبد، چونکی ئەو مروۆفەکی فەقیرە، یان ژ دینەکی دیە، یان ب ئەزمانەکی جودا دئاخفت.. هەر کەسەکی ب ناخی ئیسلامی باخفت، وباوەریی ب ئازادیا مروۆفی نەئینت، پشت راست بێژنێ: تومروۆفەکی درەوینی!!

سالۆخەئى سىن (شموولييهت)

سالۆخەتى سىيى ژ سالۆخەتتىن ئىسلامى (شموولييهته)، وئەف سالۆخەته
ژى ئىسلامى ژ وان بىر وبۆچونىتىن دى جودا دكەت يىن مرۆقى بەرى ونوكە ژى
نياسىن، قىچا شموولييهت چيه؟ ومەبەست ب گوتنا مە چيه دەمى ئەم دىيىتىن:
ئىسلام دىنەكى شاملە؟ قى چەندا هە د قان بەرىپىتىن بىن دا دى زانىن..

پامانا شموولييهتا ئىسلامى:

مەبەست ب (شموولييهتتى) د سالۆخەتتىن ئىسلامى دا ئەو مە دقەت يىتىن:
ئىسلام دىنەكە جودا ژ ھەر دىن وبىر وبۆچونەكا دى ژىنى ھەمىي قەدگرت، وئەو
شريعةتەكە خۆل توخويىتىن دەمى وجەي ناگرت؛ چونكى ئەو پەيامەكە بۆ ھەمى
جە- ھەمى دەمان، وگازىيەكە بۆ ھەمى (جىلىن مرۆقان) ژ ھەمى گەل ومللەتان
دەيتە ئاراستەكرن، نە ھەكى گازىيىن پىغەمبەرىن دى ئەو يىن بۆ جىلەكى يان
مللەتەكى دھاتنە ھنارتن. خودى دىيىرتە پىغەمبەرى ئىسلامى -سلاڧ لى بن-:
﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّى رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ (الأعراف: ۱۵۸) يەعنى: ئەي
موحەممەد تو پىژرە مرۆقان: گەلى مرۆقان ئەز پىغەمبەرى خودىمە بۆ ھەو
ھەميان.

و ژ قى گوتنا بۆرى بۆ مە ئاشكەرا دبت كو شموولييهتا ئىسلامى گەلەك
لايان قەدگرت، ژ وان لايان:

۱- ئەو شاملى ھەمى لايىن مرۆقىيە: ومەخسەدا مە ب قى گوتنى ئەو
ئىسلام ب پەياما خۆ مرۆقى ھەك چىكرىكەكى (موتەكامل) دناختىقت، يەعنى ئەو

په یاما هه می مروځی یان مروځی هه میښه: رجا وی، عه قلی وی، له شې وی، ووژدان وئیرادیا وی، ئیسلام مروځی وهک (وه حدهیهکا پیکهاتی) دبینت، وئهو -جودا ژ هندهک دینین دی- مروځی ناکه ته دو لا: لایې رووحي، یې په یوه نندی ب دینی شه هه ی، وئه څی بکه ته تابعی زه لامین دینی، ولایې ماددی، یې سهره ست ژ کارتیکرنا دینی، بهلکی یې قالا خو ژ خودی وباوهری ژی!

ئیسلام مروځی چیکرېه کی ئیکگرتی دبینت، یې رح تیدا ژ مادده ی ومادده ژ رحی جودا نه بت، لهو نارمانجا وی دقیت ئیک بت، وبه ری وی ل ئیک ریکې بت، و ب څی چهندي مروځ د نابقه را دو بوچوونان دا په ریشان نابت. د گه لهک دینان دا لایې رووحي یې مروځی ب تنی ل بهرچاڅ دئیته ودرگرتن، لهو مروځ دېته زه لامی ئاخړه تی ب تنی، ودنیا یې هه می ب پشت گوډ شه لی دده ت، ومروځی ب څی رهنکی بت ب کیر هندی نائیټ (ئستخلاف د عهردی دا) بو وی بیته دان، و د هندهک دین وبوچوونین دی دا لایې مروځی یې ماددی ب تنی دئیته دیتن، لهو مروځ ل نک وان دژیت بی دین، وئف مروځه ژی نه نهوه یې ب کیر (ئستخلافی) دئیت..

د ئیسلامی دا دیتن یا ناخنجه، د نایه ته کی دا خودی موسلمان ی فیری څی دوعایی دکه ت کو نهو بیژت: ﴿رَبَّنَا اِنَّا فِی الدُّنْیَا حَسَنَةٌ وَّفِی الْاٰخِرَةِ حَسَنَةٌ﴾ (البقرة: ۲۰۱) یا ره بی تو د دنیا یې وئاخړه تی دا قهنجی بدیه مه. مه عنا د ئیسلامی دا دنیا وئاخړت ژیک جودا نابن.

۲- وئهو شاملی هه می قوبناغین ده می ژیی مروځیه، ههر ژ زارو کینیا وی وحتا نهو مه زن دبت، ودېته مروځه کی کامل، وپاشی پیر ژی دبت، وحتا دموت، وئهو د قان هه می قوبناغین ژیی وی دا مهنهجه کی پیکهاتی وتمام دنه خشینت، یې کو خودی پې رازی.

۳- وئیسلام دینه که شاملی ههمی لایتن ژیانن ب خو ژیه، وئو لایه کئی ژینا مروقی ل سهر حسیب لایه کئی دی ژ بیر ناکهت، وئو د ههمی لایان دا مروقی بیتی هیدایه تا خودی ناهیلت، چ لایتن رووحی بت یان یی ماددی، وئو لایتن ماددی یی سیاسی بت یان یی ئابوری و جفاکی بت، یان یی هزری وزانستی بت.. وئیسلام دنیایه کا بی دین و دینه کئی بی دنیا نانیاست، وئو ژینن ناکهته دو لایتن ژیک جودا وهه فدر: لایتن دینی ولایتن دنیاین.. وهکی هندک دینن دی دکهن!

شموولییه تا نه عالیمین ئیسلامی:

شموولییه تا ته عالیمین ئیسلامی د چار لایان دا بهرچا ف دبت، وئو لا ژی نه فنه:

۱- شموولییه تا عه قیده یا ئیسلامی:

وعه قیده یا ئیسلامی ب شموولییه تنی دئیته سالو خدان چونکی وئو ههمی مهسه له یتن مهزن د قی هه بوونی دا شرؤفه دکهت، مهسه لا خودایه تی، مهسه لا گهردوونی، مهسه لا مروقی، مهسه لا پیغه مبهراتی، مهسه لا دویمایا گهردوونی و مروقی.. ههر وهسا چونکی وئو د بنه جه کرنا بناخه یتن خو دا پال ناده ته سهر ههست و (عاطفه) و وژدانن ب تنی، بهلکی وئو پال دده ته سهر عه قلی و ده لیلین وی ژی، لهو عه قیده یا ئیسلامی ژ گه شاتیا عه قلی و گهرما دلی دهر دکه قت.

۲- شموولییه تا عیباده تنی ئیسلامی:

عیبادهت د ئیسلامی دا کیانن مروقی ههمی فهدگرت، و موسلمان په رستنا خودی ب نه زمانی ب تنی یان ب لهشی، یان ب دلی، یان عه قلی ب تنی ناکهت، بهلکی وئو ب وان ههمیان پیکفه عیباده تنی دکهت، و عیبادهت ب دیتنا ئیسلامی نه ب تنی هندک (طقوسن) و (شه عائرین) د ناقبه را عه بدی و خودی دا ل په رستگه هنی دئینه کرن، بهلکی ههر کاره کئی ب مفا بت بو جفاکی، ئیسلام حسیب دکهت عیبادهت.

۳- شمولییه تا ئه خلاقى ئیسلامی:

ئەخلاقى ئیسلامى لایهك ژ لایین ژینا مروّقى نههیلایه، چ لایى رووحي بت، یان یى لهشى، یى دینی بت یان یى دنیایی، یى عهقلی بت یان یى عاطفی، ئەگەر مه نههجهكى پاک بو دانه نابت.. ئیسلام لهشى مروّقى ل سهر حسبیا رحى (ئیهمال) ناکهت، ههر وهسا ئەو رحى ژى ژ بهر لهشى ب پشت گوهره فه لى نادەت، ههقدژیی نایخته ناقبهرا مافین تاکه کەسى وپه یوهندیین جفاکی وخیزانی، و د ئیسلامى دا گهلهك ئەخلاق هه نه په یوهندی ب جفاکى فه ههیه، ب سهردهه ریا مروّقى فه د گهل گهردوونى، ژینگهه ی، حه یوانه تی، وههر تشتهکى دى یى د گهل وى ل سهر قى عهردى هه ی..

۴- شمولییه تا شریعه تی ئیسلامی:

وشریعه تی ئیسلامى شاملی وان په یوهندیانه یین مروّقى وهك تاکه کەس ب خودایى وى فه گری ددهن، ههر وهسا ئەو شاملی وان په یوهندیانه ژى یین مروّقى ب خه لکی فه گری ددهن، و د فقه ی ئیسلامى دا گهلهك ئەحکام ل دۆر رهفتارى تایبهت وى گشتى یى مروّقى هه نه، (ئهحوالین شهخصی) درپک وپیکن، (تهشریعی جینائی) یى رپکخستیه، و(تهشریعی دستووری وئیداری ومالی) یى دهوله تی ژى، وحه تا (قانونا دهولى) ژى د شریعه تی ئیسلامى دا یى دیارکریه.. مهعنا شریعه تی ئیسلامى تشتهك نههیلایه په یوهندی ب ژینا مروّقى فه ههبت ئەگەر ب باشتین رهنگی رپک وئیک نهکریت.

۵- شمولییه تا پینگیریا ب ئیسلامى

د گهل قى هه مى شمولییه تا ئیسلامى، شمولییه تهك ژ لایى موسلمانى ب خو ژى فه ههیه، ئەو ژى ئەوه موسلمان دقیت پینگیریى ب ئیسلامى هه میى بکهت، هه میى وهرگرت یان هه میى بهیلت، و د ئیسلامى دا نینه مروّف باوه رى ب هندهکى بینت و ب هندهکى نه ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً﴾.

سالوځه ننی چاری نافنجیانی (وهسه طبیعت)

سالوځه تی چاری نافنجیاتی، نهوئ ب عه ره بی دپیژنی: (وهسه طبیعت)،
وئه شه ژنی ئیک ژ سالوځه تین ئیسلامییه، وهندهک جاران دهر برین ژ قی
سالوځه تی ب نافی هه شه نگیی (ته وازونی) دپیته کرن.

قیجا مه بهست ب نافنجیاتیا ئیسلامی چیه؟ وچاویه ده می نه دپیژن:
ئیسلام دینه کی نافنجیه، وهه هه شه نگیی دپاریزت؟ د قی بابه تی دا قی چه ندی
دی زانین..

پامانا نافنجیانیا ئیسلام:

نافنجیاتی - وهکی ناشکرا د زمانی دا- نهوه مرؤژ د نیفا دو لایین بهرانبهر
یان هه قه دژ دا پراوه ست، وده می نه دپیژن: ئیک ژ سالوځه تین ئیسلامی نهوه
نهو دینه کی نافنجیه، مه عنا وئ نهوه د وان مه سه له یان دا یین دو لایین بهرانبهر
ههین، لایه کی (ئیفراط) تیدا ولایه کی (ته فریط)، ئیک شیدی وئیکی سست،
ئیکی توند وئیکی خاف.. ئیسلام هه ولویسته کی نافنجی وهر دگرت، نه ب تمامی
ب قی لایی دا دچت، ونه ب تمامی ب لایی دی دا، وهه ب قی چه ندی
هه شه نگیی دپاریزت. وهه قیه ب کورتی لایه کی مه عنا یا وئ نایه تی یا خودایی
مه زن تیدا دپیژت: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾ (البقرة: ۱۴۳) ب قی
رهنگی مه هوبن کره نوممه ته کا نافنجی.. نافنجی د ههر مه سه له یه کی دا یا
توندی ژ لایه کی شه که فتیی وسستی ژ لایه کی دی شه، وهکی دی بو مه ناشکرا
بت.

وبه لکی که سهک ههبت هزر بکهت ئەفه کارهکی ب سانا هیه، و د شیا نا هه
 مروڤه کی دا ههیه ئەو رېباز دهکی بدانت یا نا قنجی بت، و ئەو ب خو وەسا نینه،
 گه لهک یا ب زهحه ته بو مروڤی ئەو بشیت ب عه قلی خو یی سنوردای، و علم ی
 خو یی کیم کاره کی هوسا بکهت، ب تاییه تی ئەگه ر ئەم ل بیرا خو بینینه شه کو
 مروڤ نه شیت ب ئیکجاری خو ژ بن پېبه ست وگفاشتنا هه ز و مهیل و هه وایی
 نه فسا خو بینته ده ر، و باشتین دهلیل ل سه ر قی گو تنی ئەو رېباز و دیتن و بو چو ون
 یین مروڤی ل درێژیا دیروکا خو دانان و کار پی کری، و دیروکی شاه ده بی دای کو
 ئەو د قالا نه بوینه ژ (ئیفراطی) یان (ته فریطی)، لهو رۆژ بو رۆژی گو هورین
 و (ته عدیلاتین جه ذری) ب سه ر دا هاتینه .. نه وه کی وی مه نه جی یی خودی
 دانای ئەو ژ بهر کو ژ لایی دانهره کی شاره زا شه هاتیه دانان (کو ئا فرانده ری
 مروڤی و گه ردو ونییه) ژ (ئیفراطی) و (ته فریطی) هه ردووان پاراستی مایه و چو
 هه و جه بی ژ ی ب گو هورین و (ته عدیلاتان) نه بو یه.

٩ مفایند وه سه طیه ئی:

ئەف گه ردوونا ئەم تیدا دژین، ژ عه ردی هه تا عه سمانی، ئەگه ر ئەم هه زرا خو
 تیدا بکه ی دئ بینین دیاردا وه سه طیه ت و هه قسه نگیی تیدا یا ئاشکه رایه، رۆژ،
 عه رد، هه یف، و هه می ستیرین دی، ل دو یف سیسته مه کی رېک و پېک، ب رېشه
 دچن، بی هه قسه نگیا خو ژ ده ست به دن، و له شی مروڤی ب خو هه تا ژینا خو
 بپارێژت وی هه و جه بی ب هه قسه نگی و (ته عادولی) هه یه، چ د نا قبه را به ردان
 و هه لکێشانا بای دا بت، یان د نا قبه را عه قلی ودلی دا بت، یان د نا قبه را رح ی
 و ماده دی دا بت، و هه تا دویمه یی ژ قان لایین به رانه ری ئیک .. و ئەگه ر مروڤ
 به ری خو بده ته سیسته می هه قسه نگی و نا قنجیاتیی و ئەو ده ورئ ئەو د بیاقی هه ز
 و بیه ر و رېبازان دا دگێرت، دئ بینت ئەو یا قالا نینه ژ هه زماره کا مفایین مه زن،
 و ل قیرئ ئەم دی هه ده ک ژ وان مفایان ده سنی شان که ی:

۱- ناڅنځياتی دادیې ب جه- دئینت:

چونکی ئهو ناهیلټ مروټ ب لایټ توندیې څه بچټ، همر ولسا ناهیلټ مروټ کاری ب خه مساری وسستیې ژی بکټ، ناهیلټ مروټ د بیر وباوهرټین خو دا یی زیده شدیای ودروار وهشک بت، همر ولسا یی زیده نهرم وخاڅ بت، وئه څه یه دادی وعه دالمت، ودادی بابته کی ژ همر وئ پهیاما نهرمه یا حه تا حه تایې بو مروټی هاتی، چونکی ب دادیې عهرد وعه سمان دئینه راگرتن.

۲- د ناڅنځیاتیې دا ئستقامه هیه:

و(ئستقامه) یان خوړاگریا ل سهر ړیکا راست خودانی ژ لادانی ودویکه فتنه مهیل وهه وایی نه فسی دپاریزت، همر ولسا ئهو وی ژ دویرکړنا ړیکې ژی دده ته پاش.. وئه گهر ئهم دو خالیې بهرانبهر ئیک بینینه بهر چاڅین خو وگلهک خیچان ژ څی خالی بگه بینینه یا دی، مسوگر ئهو خیچا راست بت دی یا ژ هه میان کورتر و ناڅنځیتر بت، وئوئ دویکه فتنه وئ خیچې ژی بکټ ژ همر ئیکې دی زویتر دی گه هته نارمانجی.

۳- ناڅنځياتی نیشانا باشیې وخیریه:

ئفه د مهسلین ماددی ومه عنه وی ژی دا.. بهرې خو بدی دهمی کومه کا مروټان دگه هنه ئیک ئهو مهزنی خو، یان مروټی ئهو دبینن ژ هه میان چیر، دئخنه نیڅا خو، و د مهسلین مه عنه وی ژی دا ئهو تشتی ناڅنځی بت ئهو یی باشره، بهرې خو بده (بهخیلی) یی و(ته بذر)ی ئهو تشتی دکه فته د ناڅبهرې دا ب خیرتره، (ترسینوکی) و(ته هه وورې).. وهند.

۴- ناڅنځياتی یا ئهمین و ب هیزه:

یا ئهمینه چونکی ئهو که سی ل جهه کی ناڅی بت ئهو ب وان یی پاراستیه یین ل ده ور وبهرټین وی، ویا ب هیزه چونکی ئه وه سهنه رې سهرخوی وشیانی، کانی چاوا گهنجینی دکه فته د ناڅبه را زارو کینی وپیراتیې دا..

نافنجياتيا ئىسلامى:

ژ بهر شان هه مى مفايتن د نائفجياتيى دا ههين يا غهريب نينه ئەم قى نائفجياتيى د هه مى لايىن ئىسلامى دا بيبينن، و ل قيرى ب كورتى دى بهحسى هندەك روپين نائفجياتيا ئىسلامى بهرچاڤ كهين..

۱- ئىسلام د عهقيدهيا خو دا يا نائفجيه:

يا نائفجيه د ناقبهرا وان كهسان دا يىن باوهريا خو ل سهر چيشانوك (وخورافاتان) ئاڤا دكهن، ووان كهسپن ماددى يىن باوهريى ب وى تشتى ب تنى دئين يى ئەو ب چاڤ دببنن، چونكى ئەو باوهريا خو ل سهر بناخه يى دهلييلن عهقلى وهيجهتتين (قهطعى) ددانت، ويا نائفجيه د ناقبهرا وان كافران دا يىن (ئينكارا) خودى دكهن، ووان (موشركان) يىن عهبدينيا دار وهر وچيل وگولكان دكهن، ويا نائفجيه د ناقبهرا وان دا يىن (طهبيعهتى) ل شوبنا خودى ددانن وسالوخهتتين عهقدارانە ددهنى، ووان يىن حسيب دكهن (طهبيعهتى) چو ههبوون بو نينه ئەو (وههمهكه) ل بهرچاڤين مه وهكى حهقيقهتهكى ئاشكهرا دبت، و د ناقبهرا وان دا يىن سالوخهتتين خوداينى ددهنه مروڤى ب گشتى، يان هندەك مروڤان ب تايبهتى وهكى پيغهمبەر ووهليان، ئەوين باوهريى ب جهرييهتى دئين وهر ئيرادهيهكا ههبت ژ مروڤى دستينن، وقهدر وبهاى پيغهمبەر وچاكان ناگرن، ووان درهوين دهرتيتخن.

د عهقيدهيا ئىسلامى دا ديتنهكا نائفجى بو عهقلى ههيه، د ناقبهرا وى ديتنى دا يا عهقلى دكهته ژيدهرى ئيكانه يى زانينا راستيان، ووى ديتنا باوهريى ب ئيلهامى وكهشفى دئيت وعهقلى (لهغوو) دكهت. ئىسلام باوهريى ب عهقلى دئيت، وبهرى وى ددهته هزركرنى، و ب هندى رازى نابت ئەو د جهـ دا هشك بيت، وخو بهيتله ب هيشيا چاڤليكرن وتهقليدى قه، ئىسلام باوهريى ب وهحيا خودى دئيت، وعهقلى بو دكهته دهليل.

۲- ئىسلام د عبادەتان دا يا نافئجيه:

يا نافئجيه د ناقبەرا وان دىنان دا يىن لايى (رەبباني) ژ عبادەتەين خو ھاقيتتە دەر، وەكى بووذيەتتە، ووان دىنان يىن (رەبەنى) وپشتدانا ژينى بو خو كرىە مەزنترين عبادەت، وەكى مەسيحيەتتە، ئىسلام كرنا ھندەك عبادەتەين دەسنیشانكرى وەكى نقيژى د رۆژى دا، ورۆژى د سالى دا، وھجى د عەمرى دا، ژ موسلمانى دخوازت، دا ئەو ھەردەم ب خودى قە يى گريدای بت، و د گەل ھندى ژى پىكى ددەتە وى ئەو كارى بو دنيايا خو ژى بكت، چونكى ب ديتنا ئىسلامى د شيان دايە مرۆف دىنى وديايى پىكفە ب رىقە ببەت، خودى دبىرت:

﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (الجمعة: ۱۰) ئەگەر نقيژ ب دويمايى ھات ھوين ل عەردى بەلاف ببىن، و ژ رزقى خودى بخوازن، وگەلەك زكرى خودى بكن، دا ھوين ئيفلەحى ببىن. يەئنى: دەمەك بو كرنا نقيژتە، و دەمەك بو خواستنا رزقيە، و د ھەردو دەمان دا دقيت خودى گەلەك ل بىرا مرۆفى بت.

۳- ئىسلام د ئەخلاقى دا يا نافئجيه:

د ناقبەرا وان دا بىن ھزر دكەت مرۆف دقيت وەكى ملياكەتان بت، چو جارن خەلەتتە ژى پەيدا نەبت، و د ئەخلاقى خو دا يى (مەعصوم) وىي گونەھ و خەلەتتە بت، ووان يىن مرۆفى وەكى ھەيوانەتتە دھرمپىرن، وژى دخوازن ئەو وان تشتان بكت يىن نە ژ ھەژى وى.. مرۆف ب ديتنا ئىسلامى چىكرەكە خودان رح وشەھوتە، ووى بەرھەقى ھەيە يى چاك بت وىي خراب بت، ويا پىتقى ل سەر وى ئەو ئەو نەفسا خو پاقر بكت.

وئىسلام د ديتنا خو دا بو راستيا مرۆفى يا نافئجيه د ناقبەرا وى ديتنى دا يا مرۆفى حسيب دكەت رحەكا بالا نزم بووى و د ناف لەشى دا ھاتىە گرتن، و ئەو رح جارەكا دى پاك وبلند نابتە قە ھەتا مرۆف لەشى خو عەزاب نەدەت،

وهكى بورهومی دبېنن، ووی دیتنا ماددی یا مروځی حسیب دکهت لهش ب تنی، لهو پړی ددهتی لهو وی تشتی بکهت یی بو لهشی خوش بت، نهگهر خو لهو تشت یی نهخالقی نهبت ژی.

ولهو د نهخالقی خو دا یا ناقنجیه د ناقبهرا دیتنا وان کهسان دا یین باوهریی ب ناخرهتی نهئین و دنیا یی حسیب دکهن ههمی تشت، لهو ژ دنیا یی پیڅه تر وان نارمانجهکا دی نینه، ووان یین دنیا یی ژ حسیبین خو دئینه دهر، وخو ژ خوشیپن وی بی بار دکهن، ئیسلام دنیا یی حسیب دکهت جهی توفچینی بو ناخرهتی، ویی دنیا یی ژ دهست بدت نهشیث ناخرهتی ژی ب دهست خو بیخت. ئیسلام ژ کاری وان کهسان رازی نابت یین خوشیپن دنیا یی ل سهر خو حهرام دکهن، و ژ کاری وان کهسان ژی رازی نابت یین ژ خوشیپن دنیا یی پیڅه تر تشتک دی نهزانن.

۴- ئیسلام د تشریعی دا یا ناقنجیه:

ئیسلامی د مهسه لا حه لالکرن وحهرامکرنی دا شریعه تهک ومه نهجهکی ناقنجی هیه د ناقبهرا وان دینان دا یین (ئیسرافی) د حهرامکرنی دا دکهن، ووان دینان یین (ئیسرافی) د حه لالکرنی دا دکهن، د ئیسلامی دا حه لال وحهرام ههنه، بهلی حه لالکرن وحهرامکرن نه ژ ماف و(صه لاحتین) مروځینه، بهلکی لهو ژ مافین خودییه، و د ههمی شریعه تین خو دا یین په یوهندی ب خیزانی وجفاکی ودهوله تی څه ههی ئیسلام یا ناقنجیه.

۱ پویند هه څسه نگیا ئیسلامی:

و ل څیری هم دی بهحسی دو رویان ژ پویند هه څسه نگیا ئیسلامی کهین، لهو ژی نه څه نه:

۱- هه څسه نگی د ناقبهرا رحی و ماددهی دا:

د دیروکا مروځی دا گهلهک دین وهزر وبیر هاتینه خه ما وان یا سهره کی لهو بوویه لای ماددی ب تنی ژ مروځی تیر بکهن، بیی ل لایه کی دی یی مروځی

بزقڻ، وٽه ٻڄوونه دبتہ ٺه گهرا هندي مڙوٺ ڪل ومل ببتہ پالهيي دنيايي، وهه مي ڪيشان وپيشانين خوٺ تهراريزي وي بڪت، قورٺان بو مه بهحسي مڙوٺه ڪي ڙ ٺان ڀنگه مڙوٺان دڪت وديٺرت: ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ﴾ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِن رُّدِدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ (الڪهف: ٣٥-٣٦) وٽه ٺهيه ٺه نجامي غوروورا ب دنيايي بهري مڙوٺي ددهته نه باوهري ٺينانا ب ٺاخرهتي.

و ل لايي بهرانبهري ڙي هنده ڪيٺن دي هاتن ب ديتنه ڪا نزم بهري خوٺ دانه دنيايي وهزرڪن هنگي مڙوٺ ب نڪ خودي ٺه بلند دبت ده مي دنيايي ڙ حسيٻيٺن خوٺ دٻيٺته دهر، وديٺه (رهبن)!

ٺيسلام هات ٺهف ههردو بوٺوونين ڙيٺڪ جودا وهه ٺدڙ لادان، وڙيٺه ڪا ٺاٺجي د ٺاٺبهري دا دانا، وٽيگه هشتنه ڪا دورست بوٺا ستيا مڙوٺي وراستيا دنيايي ل بهر سنگي مڙوٺي دانا، وٺاشڪهرا ڪر ڪو مڙوٺ ڇيڪريه ڪي پيڪهاتيه ڙ طبعيه ته ڪي دوتا، ڙ رحى ولهشي، رح ٺهوا بوويه ٺهو نه پيني وسرا خودي ڪريه د لهشي مڙوٺي دا؛ نه دا تيٺدا ببته گرتن وعه زابدان، بهلڪي دا ڙيني بددهتي، وڙين نه سجنه ڪه مڙوٺ پي هاتيه جزادان، بهلڪي ٺهو نعمه ته ڪه بوٺو مڙوٺي هاتيه دان دڦيٺ مڙوٺ شوڪرا خودي سهرا بڪت.. و ل وي ده مي قورٺان بهري مه ددهته باوهريا ب ٺاخرهتي وڪارڪرني بوٺو ڙا دويماهيي، ٺهوا داخوازي ڙ مه ٺاڪهت ٺه دنيايي ڙ حيساباٽين خوٺ بهافيڙين، بهلڪي ٺهوا بهري مه ددهته هندي ٺه ڪاري بوٺو دنيايي ڙي بڪهين، ٺه گهر نه.. ڇاوا دي شين ب ڪاري (ٺستخلاف) د عهردى دا) رابين، ٺهوا ڪاري خودي ٺه بوٺو دانينه د عهردى دا؟ دڦيٺ ڪاري بوٺو دنيايي ڙي بڪهين، بهلڪي ب شهرته ڪي دنيا نه ببته هه مي خه ما مه، يان خه ما مه يا ڙ هه ميان مه زنتر، پيغه مبهري -سلاٺ لي بن- هه ر جار د دوعايين خوٺ دا

دگوت: ﴿اللهم لا تجعل الدنيا أكبر همنا، ولا مبلغ علمنا﴾ و هکی بوخاری ژئ
 ځه دگو هیزت.

و ب ځی پړهنگی وی صهحابیین ځو هه څسه نگی د ناڅهرا رحی و مادمدهی
 و دنیا یی و ناخړه تی دا دکر، هه تا ئیک ژ وان دگوت: ((وهسا بو دنیا یا ځو بکه
 همر وهکی تو چو جاران نامری، ووهسا بو ناخړه تا ځو بکه همر وهکی سوباهی تو
 دی مری)) و ئیک ژ وان چو جاران تی نه گه هشت بوو کو هه څرکی د ناڅهرا کارکرنا
 ژ بو ناخړه تی و کارکرنا ژ بو دنیا یی دا هیه، لهو وان هه ست ب ئسجامی
 د کارئ ځو دا دکر، و رابوونا وان ب واجباتین دینی که سینه کا ب هیز ددایي کو
 نهو بشین بهرده و امیی پی بدنه خه باتا ځو یا دنیا یی.

۲- هه څسه نگی د ناڅهرا (فهردییه ت وجهه معییه تی) دا:

د ئیسلامی دا هه څسه نگی هیه د ناڅهرا ئازادیا که سی و بهر ژه وندیا جفاکی
 دا، هه څسه نگی کا و هسا ماف و ئهرک تیدا د هندی ئیک و وهکی ئیک بن.. و نه څه
 نهو مهسه له یه یا دین و هزر و یو چوون تیدا شیل و بیل بووین!

نهری تاکه کهس بناخیه، و جفاک تشته کی (طارئه) چونکی نهو ژ تاکه کهسان
 پیک دئیت، یان ژی جفاک بناخیه و تاکه کهس د دویف دا دئیت، چونکی بیی
 جفاک تاکه کهس چوبی نائینت؟

نه څه نهو پسپاره یا مروث -بیی و هیا خودی- د بهر سقا وی دا حیبه تی مای،
 و نه گه هشتیه چو راستیان.. و همر ژ سهری و هره دینین عهسمانی بو هندی هاتینه
 دا (ته وازونی) د ناڅهرا (فهردییه ت) و (جهه معییه تی) دا پهیدا بکن، بهلی
 دویکه فیتین شان دینان همر زوی نهو (ته وازون) ژ ده ست دا پشته گه له ک
 گوهر پین و وهر بادان ئیخستینی، بو نمونه: (یه هوودییه ت) نهوا نه ند امین وی
 -ژ بهر وان ئاتافین ل درېژیا دیروکی ب سهری هاتین- ل عهردی بژاله بووین،
 پشته ثانی (فهردییه تی) د هزر کرن وره فتاری دا کر، و نه م دزانین (فهردییه ت)

بهري خوداني دده ته (نه نانيه تي) ژ لايه كي څه، و ژ لايه كي دي څه نهو بو وي
دورست دكته كو چي تشتي وي بڅيت نهو بكت دا وان تستان ب جه- بينت
يپن نهو هزر دكته نهو مافين وينه. وئم دزانيڼ كو مه زه بهي (رهئسماليه تي)
نهوئ نوكه ل گه لك جهين دنيايي يي به لاث ل سهر څي بناخه يي يي هاتيه
نافاكرن.

وبه رانه ري وان مه زه بهين (ئشتركي) بهايي (فهردي) كيڼم دكهن، و جڅاكي
حسيب دكهن بناخه، لهو نهو مافين تاكه كه سان كيڼم دكهن وئهر كيڼ وان زيده
دكهن، هتا گه لك جاران ل ژير سي بهرا رڅي ميڼ ئشتركي ره خنه گرنا ل جڅاكي
(نهو دهولهت نوښه رپا وئ دكته) حسيب دبت خيانهت ل ملله تي، و جزايي
خيانهت ل ملله تي ژي سپداره دانه!

وئيسلام تاكه دينه يي نهو مه سه له ب دورستين پهنك چاره سه ر كړي،
(وته وازون) ئيخستيه ناڅه را (فهرديت) و (جه ماعيه تي) دا يبي ئيك ژ وان
ب سهر يا دي دا بگرت.. ئيسلام هه مي مافين تاكه كه سي دپاريزت: مافي
ژيني، مافي كه رامه تي، مافي ملكيهت وهه بوونا مالي، و مافي سه رڅو بوونا
كه سايه تي وهه بوونا ماله كا تايبهت، مافي نازاديا هزر كړني، مافي ره خنه گرنا
وئجته دي، بهلي د گهل هندي ژي ئيسلام نهو هه مي مافه ب شه رته كي څه
گريدان كو زبان بو كه سه كي دي، وهر جاره كا هه قدري كه فته ناڅه را مافه كي
تاكه كه سي و مافه كي كو مي، ئيسلامي مافي كو مي پيش دئخت، و ل سهر كه سي
واجب دكته نهو به ره څانيي ژ كو مي بكت، و خو به رپرس بزانت ژ پاراستنا
به رڅو وهنديڼ گشتي.

و ژ مه عنايتن (جه ماعي) د ئيسلامي دا نهو مه سه له نه يپن د كتيپين فقهي
دا ديژني: (فرض كفاية)، وئو -ب كورتي- نهو تشتن يين جڅاك هه ووجه
دبتي، وهر جاره كا تشته ك ژ وان تستان ب كه سه كي ب تني څه بيت، نهو تشتن

ل سهر وی دېته (فهرض) ئه گهر خو ئه و تشت د حه قيقه تا خو دا يي (فهرض)
نه بت ژي.

وموسلمان وهک (جماعهت) د بهر پرسن ژ (ته طبيقا شريعه تي) له وه هر جار
ئه م ديبين قورئان ب کومى گازی وان دکهت: (گه لی مروثان...) و (گه لی خودان
باوهران...). وخو هژماره کا وان عيپاده تان يين مروث بو خودي دکهت ژي ئيسلام
کرنا وان ب (جماعهت) ژ مه دخوازت؛ دا پامانين (جماعه تينين) د هزارا مه دا
ئاماده بکهت.

سالوځه ننې پلنجنې واقعیه

وئۀفه ژى ئېک ژ وان سالوځه تانه يپن ئيسلام پى دئته نياسين وجودا کرن
ژ دين ومهزه ب وچوونين دى.. قيجا مهبست ب واقعیه تى چيه؟ وواقعیه تا
ئيسلامى چاوا ناسکهر دبت؟
ل قيرى دى بهرسفا قى چهندي دهين..

پامانا واقعیه نا ئيسلامى:

واقع ئەو تشتن يپن چيووين ژ وان يپن مروث (ئحاساسى) پى دکهت،
وواقعیه ت سهرده دريا د گهل مهسلانه ل سهر بناخه يى وى واقعى يى مروث
هست پى دکهت ب ئېک ژ ناميره تين هسپيکرنى.

بهلى ل قيرى ده مى ئەم دبئرين: (واقعیه ت) مسوگهر مهبستا مه پى ئەو
نينه ئەم (ئينکارا) وى تشتى بکەين يى د پشت هستکرنى دا هه ي، بهلکى
مهبستا مه ئەو مروث د حساباتين خو دا واقعى ل بهر چاف وهرگرت، واقعى
گهردوونى ويى ژينى ويى مروثى ژى.

وده مى ئەم دبئرين: واقعیه تا ئيسلامى مه خسه دا مه ئەو ئيسلام دينه کى
د عه قیده و عيبادهت و شریعه تى خو دا واقعى ل بهر چاف وهرگرت، وئۀو د چو
(موفره داتين) خو دا (موصاده مى) د گهل واقعى ناکهت.. نه وهکى هندک دين
وچوونين دى يپن واقعى ب پشت گوهر فه لى ددن، يان ژى ديتنا وان بو
واقعى گهلک (وههم) و(خيالين) زیده ب خو فه دگرت.

هه‌لویسنی دین و مه‌زه‌ه‌یین دی:

ووان دین ومهزه بهان وهکی ههر جار ئەم ل سهر دو کوما لیکشه دهین:
 یێن عهسمانی، ئەوێن د بناخه یێ خو دا ژ نک خودێ هاتین پاشی ب دهستێن
 مروڤان هاتینه گوهارتن، ویێن عهردی ئەوێن مروڤان بو خو دانانین ل دوێف عهقل
 وتیگه هشتنا خو.. و د ڤان هه می دین ومهزه بهان دا دیتنه کا تمام وپیکهاتی بو
 واقعی مروڤی وژینا وی نینه، لهو ئەم دبینین گه لهک تشتین دویر ژ واقعی
 د وان دا هه نه یێن کو مروڤ دشی ت ناڤی (وهه می) ل سهر بدانت، وپێ نه ڤیت
 بێژین ئەو تشتی ل سهر وهه می بێته ئافاکرن دێ یی دویر بت ژ راستیی..

بۆ نموونە بەررى خۆ بدەنە مەزەبەي شىووعى، ئەويى خۆ ب نائى (هەڭشەشكىيا زانستى) ددەتە نياسين، ئى مەزەبەي فەلسەفەيا خۆ تىكدا ل سەر وەهمەكا دوير ژ واقعى مرؤقى ئاڧاكر، ئەو ژى ھزرا (يەكسانيا ئابورى) بوو، ئەو ھزرا پىخەمەت وى شىووعيان ھەمى ئازادىيىن تاكەكەسى كرىنە قوربانى، وخەون ب ھندى ڧە ديتىن رۆژدەكى ھوكم بكەفتە دەستى وان دا ئەو (تەخەيىن جفاكى) نەھيلىن، ويەكسانيا ئابورى د نائى كورپىن جفاكى دا پەيدا بكن، پاشى نيزىكى ھەفتى سالان وان ھوكم ل گەلەك وەلاتان كر، يىي بشىن پىچەكى ژى ژ وى ھزرى ب جەر بينن يا وان خەون يىڧە ددیت، بۆجى؟

- ژ بهر نه گهره کا (به سيطه) نه و ژي نه شهيه: چونکي (يه کسانيا نابوري) وه همه کا دويړه ژ واقعي مروقي وژينا وي.. خودايي مه زن دنايه ته کي دا دييژت:

﴿ اَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُلْعِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴾ (الزخرف: ۳۲).

ووه کی وان مه زه به یین فەردی ژێ وه کی (ره ئسمالییه تی) ئهو ژێ ژو و
وه همی رزگار نه بوون یا براین وان یین ئشترکی که فینیی، ده می واقعی جفاکی

یئ مړوڅی ب پشت گوډه څه لیدای، وفه لسه فیهیا خو ل سهر بناخه یی (فهردی) ئافاکری.

ووه کی وان ئهو دین ژی یئین کاری خو کر به ئهو بهر ی مړوڅی بدنه خودی، ئهو ژی چونکی هندک ژ دانانا مړوڅی بوون، وهندک تووشی تهریفی بوون، گه لهک ژ واقعی مړوڅی دویر کفتم ده می هندک د (مادییه تی) دا نقو بووین، وهندک بهرانه ر وان د (رووحانییه تی) دا نقو بووین، ههر وهکی مړوڅ ژ مادده ییان رحی ب تنی دورست بووی.

واقعیه نا ئیسلام:

وچونکی ئیسلام دینی خودییه، وخودی ئافرانده ری مړوڅیه، وئوه گه ردوونی وواقعی ب پښه دبت، یا عه جیب نه بوو ئیسلام واقعی ب بهر چاف وهرگرت، وشریعه ته کی گونجای د گهل طبیعت وواقعی مړوڅی بدانت، وواقعیه تا مړوڅی ژ چهند لایه کان څه ناشکرا دبت:

۱- واقعیه تا عه قیده یا ئیسلامی:

ئیسلام خودان عه قیده یه کا واقعیه، یا سالو خدانا هندک راستییین هه بوون بو هه ی دکهت، نه کو هندک (وههم وخه یالین) ب تنی د عه قلی مړوڅی دا هه یین، ئهو عه قیده یه که داخوازا باوهری ئینانا ب خودایه کی ب تنی دکهت، یی کو نیشانین هه بوون وئیکینیا وی تری گه ردوونی هه یین، نه وهکی وان خوداوه ندین بی بناخه یئین چیثانوک وئفسانه یئین یونانی ورؤمانیان بهس ژی دکهن.

ههر ولسا ئهو داخوازا باوهری ئینانا ب پیغه مبه ری دویماهی دکهت، ورؤژا دویماهی ژی ئهوا ههر کهسه ک جزایی خو تیدا وهردگرت، وئف باوهریه یا پیکه کفیه د گهل واقعی (فیطره تا مړوڅی) ئهوا ب فهر دبیت رؤژه ک بیت ههر مړوڅه ک تیدا بگه هته جزایی خو، وژیان بهس ئهو دهم نه بت یی ب مرنی ب دویماهی دئیت بیی ههر ئیک جزایی کاری خو وهرگرت.

۲- واقعیه‌تا عیاده‌تان د ئیسلامی دا:

ئهو عیاده‌تین ئیسلام پی هاتی ههمی ئهون یتن واقعی شیان و بیقه‌هاتنین مروقی ل بهرچاڤ وه‌رگرتین، وتشته‌کی وه‌سا تیدا نینه مروق نه‌شیت بکه‌ت، وئه‌قیه مه‌عنایا گوتنا خودی: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ (الحج: ۷۸). و عیاده‌تین ئیسلامی واقعی ژینا مروقی وسه‌رویه‌ری مالی و جفاکی و کاودانین ئابوری ل بهر چاڤ وه‌رگرن، ئهو ژ مروقی موسلمان ناخوازن ئهو ده‌ستی ژ دنیایی شه‌کیشت وده‌می خو ههمی بده‌ته عیاده‌تی، به‌لکی ئهو ژ دخوازن ئهو ده‌مه‌کی بو کرنا عیاده‌تی تاییه‌ت بکه‌ت، ب شه‌رته‌کی ئه‌ف ده‌مه‌ل سه‌ر حسبیا شه‌پرینا وی ژ جفاکی نه‌بت.

ودا (مه‌له‌ل) بو وی چی نه‌بت ئیسلامی عیاده‌تین جودا جودا ل سه‌ر وی فه‌رزکرن، هنده‌ک عیاده‌ت ب له‌شی دئینه‌کرن، وه‌نده‌ک ب مالی، وه‌نده‌ک ده‌ه‌فیشکن، هنده‌ک ب ئه‌ندامین له‌شی شه‌ دگریداينه، وه‌نده‌ک ب دلی شه، هنده‌ک دروژانه‌نه، وه‌نده‌ک سالانه، وه‌نده‌ک د عه‌مری دا جاره‌کینه.. و د گهل قی ههمی ژی ده‌رگه‌هی زیده‌کرنا عیاده‌تین سوننه‌ت ل بهر وی هیلا شه‌کری.

و ژ واقعیه‌تا ئیسلامی ئه‌وه شریعه‌تی د هنده‌ک کاودانان دا بو موسلمانن دورست کره‌ ئه‌وه‌نده‌ک عیاده‌تین فه‌رز نه‌که‌ت، یان کیم بکه‌ت، وه‌نده‌ک کارین حه‌رام بو وی حه‌لال کرن، چونکی واقعی ژینا مروقی هنده‌ک جاران قی چه‌ندی ل سه‌ر وی فه‌رز دکه‌ت.. خودی دبیرت: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ (البقرة: ۱۸۵) خودی کاري ب ساناهی بو هه‌وه دقیت نه‌یی ب زه‌حه‌مت.

۳- واقعیه‌تا ئه‌خلاقی ئیسلامی:

ئه‌خلاقی ئیسلامی ژی -وه‌کی عیاده‌تی- یی ریکه‌کته‌یه د گهل واقعی شیانا مروقی، وئیسلاام تشته‌کی زیده‌ی شیانین مروقی ژ ناخوازت، چونکی ئه‌گه‌ر

ئەف چەندە ژى خواست ھنگى ئەو يى واقعى نابت.. بۆ نمونە ل قىرئ دى
 ھەقبەزىرگە كى د ئاقبەرا دەقەكا ئنجىلى وئىكا قورئانى دا كەين، دا بەرئ خۆ
 بدەينى كانى دەقا قورئانى چەند واقعىترە بۆ ژىنا مرؤقى، ئنجىل ل جەھەكى
 دىيژت: ((أحبوا أعداءكم، باركوا لاعنيكم، من ضربك على خدك الأيمن فأدر
 له الأيسر، ومن سرق قميصك فأعطه إزارك)) يەئنى: ھەز ژ نەيارئىن خۆ
 بکەن، وئەوئىن لەئەنەتان ل ھەوہ دکەن ھوبن وان پىروژ بکەن، وئەگەر ئىكى
 شەقەك دانا روپى تە يى راستى روپى خۆ يى چەپى ژى ب نكقە بدە، ھەچىي
 کراسەكى تە دزى کراسى خۆ يى دى ژى بدى!

قى ئەخلاقى ئنجىل دکەتە (تەوجىيەکا گشتى) بۆ مرؤقى ل ھەمى دەمان،
 وئەقە ئەخلاقەكە دژى واقعى (فطرەت ونەفسىيەتا) مرؤقىيە، بەلکى ئەو دەمەكى
 ژ دەمىن مرؤقى يى دورست بت وبەرھەمەكى باش پىقە بىت، بەلى کو بىتە
 (تەوجىيەکا گشتى) بۆ ھەرگاڭ، ئەقە کارەكە دژى واقعى شيان وفطرەتا
 مرؤقىيە، مەسەلا کو ژ مرؤقى بىتە خواستن ئەو ھەردەم ھەز ژ دوزمنى خۆ بکەت،
 ھەرگاڭ تەعدايىيا وى ب دلەكى خوش قەبويل بکەت.. ئەقە تىشتەكى كەسى
 ژ ھەميان پىگىرتر ب (تەعالىمىن مەسحىيەتى) کار پى نەکرىە؛ چونكى ئەو يا
 پىکەكەفتى نىنە د گەل واقعى فطرەتا مرؤقى.

بەرئ خۆ بدەنە ئەخلاقى ئىسلامى د قى مەسەلى دا: دەربارەى ھەولوبىستى
 مرؤقى ژ دوزمنى وى قورئان دىيژت: ﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوْكُمْ عَنِ
 الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا﴾ (المائدة: ۲) ودىيژت: ﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ
 أَلَّا تَعْدِلُوا﴾ (المائدة: ۸) يەئنى: نەيارەتى ونەقيانا ھەوہ بۆ كەسەكى بلا ئىكا
 ھند ژ ھەوہ چى نەكەت ھوبن تەعدايىي بکەن، يان عەدالەتى نەكەن.. مەسەلا کو
 تو ھەز ژ وى نەكەى يى ھەز ژ تە نەكەت، ئەقە واقەكە كەس نەشىت خۆ ژى

خلاص بکټ، بهلې کوټه نه ټپانه بهرې ته بده ته ته عدايي وزولمې وکو تو
عه داله تي نه کهي خو د دهر حقا وي ژي دا يې ته ټو نه ټيټ، ټفه ټه خلاقه کي
خرا به ئيسلام مه ژي دده ته پاش.

يا دى: هر جاره کا کهسه کي ته عدايي ل ته کر، شهقه ک دانا ټي پويي ته ته
پويي دى ژي ب نک ټه ليدا دا شهقه کي بدانته وي پوي ژي، چاکيتي ته ژ ته
ستاندن، ته قه ميس ژي دايي.. کهنگي ټفه د گهل واقعي فطره تا مروټي
دگونجت، پستي هنگي ما ټه کارې ته نابته (ته شجيع) پوي کو ټو پتر بهر
ب زولم و ته عدايي ټه بچت؟

قورټان د ټي مه سه لي دا دبېژت: ﴿ وَجَزَاؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ
فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾ (الشوري: ٤٠) يه عني: جزايي هر
خرايه کي وه کي وييه، ټه گهر ئيکي ته عداييه ک ل ته کر، ب کاره کي وه کي وي
به رسټي بده، ټفه حقي ته يه وچو لومه سهرا ل ته نائيته کرن، به لي پا ټو که سي
عه فيي هلبژيرت وچاکي بکټ، ټه گهر عفي وچاک کرن پتر يا د جهي خو دا بت،
ټو خيرا وي ل سهر خودييه، وخودي حز ژ زالمان ناکټ.. وټفه يه ټو ټه خلاقي
سه دي سهد د گهل واقعي مروټي دگونجت..

و د ټه خلاقې ئيسلامي دا (ټيقرارا) وي جودابووني ديته کرن يا د ناقبه را
مه سه لا (نه ظهري) و (عه مه لي) دا هه ي، چونکي هه مي مروټ د پيگير يا خو دا
پو فرمانين خودي ل ئيک (موسته وا) نين، ومه سه لا کو مروټ جاره کي يان
حه تا گله ک جارن ژي خه له ت بيت، وبهر ب گونه هي ټه بچت، ټفه تشته کي
طه بيعيه، خو مروټي زانا وي چاک ژي، لهو ئيسلام دهر گه هي تو يي وپه شيما نيي
ټه کري ده يلت ل بهر هر کهسه کي، وباوهر يي دينت کو کهسه ک - ژ بلي
پيغه مبه ران- يي مه عصوم نينه ژ گونه هي، ومروټ ب گونه هه کي ټه گهر چه نديا

مهزن ژى بت، ژ توخوړيېن دينى دهرناكهښت، وخو ټهوى (حهدهك) ژ (حهدين) شهري ل سهر دټيټه ب كارئينان، ټهوى وهكى مروځهكې ټويهكهر يان گونههكار دټيټه حسيېكرن.

۴- واقعيېه تا پهرودهديا ئيسلامى:

ژ لايې پهرودهديا ټه ئيسلام كاري بو هندی دكهت كو موسلمان ل ژينهكا واقعي يا ههڅسهنگ بټه پهرودهدكرن، يا وها نهبت ههمى خوښى وموژيلاهي بت هتا تشتهك بو خودى تيډا نهمينت، ويا وها ژى نهبت ههمى عيبادت وهشكاتى بت هتا تشتهك بو دلې وى تيډا نهمينت.

وئيسلام كاري پهرودهدكرنا زاروځكى ب ږهنگهكى وها ټهوى ل پاشهپروژى بته نهندامهك چاك د جڅاكې دا، دټيخته ستويې بابې وى، وژى دخوازت ټهوى هيشتا ل ژيې زاروځينيا وى پويتهيهكې باش بدهته فيركرنا وى، و ل هفت ساليې وپيډا ب ږهنگهكې عمهلى وى فيرى كرنا عيبادهتې بكهت، وگرنگيا خو دويركرنا ژ كارين ههرام د دلى دا بچينت.

و د لايې پهرودهديا دا ئيسلام ههمى پيټڅى ومهيلين زاروځكى، ووان ههمى جوداييېن لهشى ونهفسى وهزرى يين كو د ناڅبهرا كچ وكوران دا ههين ب بهرچاڅ وهردگرت، دا ټهوى ل سهر بناخهيهكى علمى يې ساخلم بټه پهرودهدكرن.

۵- واقعيېه تا شريعهتې ئيسلامى:

ټهگهر ټهم ب هوپرى هزرا خو د وى شريعهتې دا بكهين يې ئيسلام پي هاتى، دى بينين ټهوى د ههلالكرن وهرامكرنې دا واقع ب پشت گوډه ټه لى نهدايه، و د ههمى قانون ونهحكامين خو دا تاكهكس وجڅاك وخيژان ژ بير نهكړيه.

د ههلالكرن وهرامكرنې دا ئيسلامى تشتهكې وها ل سهر موسلمانى ههرام نهكړيه كو ټهوى د ژينا خو دا ههوجه بټي ويې وى نهقهتينت، وتشتهكې وها ژى بو وى ههلال نهكړيه زيانا وى تيډا ههبت، وچونكى مروځ ب طبيعهتې خو ههز

ژ موژیلاهیځ دکهت ئیسلامی گهلهک پښتېن یاری وموژیلاهیان حهلال کرن، وچونکی نه وشریعه ته کي واقعيه، وواقع هندک جاران و ل هندک دهمان مروقي ههوجهی هندک تشتين حهرام دکهت، وهکی خوارنا مراری ل دهمي خه لایي، ئیسلامي ل دهمي مهجبوروي تشتين حهرام بو موسلمانې حهلال کرن، و ژ بهر لاوازا مروقي بهرانهر شهوه تين حهرام ئیسلامي نهو درگهه گرتن يين سهري دکيشنه حهرامي، وههر تشته کي بهري مروقي بدهته حهرامي ژي حهرام کر.

و د مهسه لين خيزاني دا ووان په يوه نديين ژن وميران دگه هيننه ئيک، ئیسلامي پيښيښي (جسمي وجنسي) يين مروقي ب پشت گوډه شه لي نهان، وشريعه ته کي وهسا دانا ب پښتېن پاقژ وپژوين ههمي ههوجه يين تير بين، نهو ژ وي موسته وایي بلندتر لي کر يي وي بهر ب حه يوانيه تي شه نرم دکهت، نهو وهسا ژي حسيب نه کر کو دقيت وهکی ملياکه تان بږيت..

وشريعه تي ئیسلامي د گهلهک نه حکامين خو دا واقعي مه صلحه تا پاراستنا جفاکي، ودويرکنا وي ژ ههمي پښتېن کر تي وفاحشي، ل بهرچاډ وهرگرت، نه گهر خو نهو د هندک حاله تان دا د مه صلحه تا شه خصي يان هندک کهسان دا نه بت ژي، وهکی شريعه تي دورستکرنا بينانا پتر ژ نه کي بو زهلامې ب هندک شه رتين مه علوم شه، يان دورستکرنا بهر دانا ژني د هندک حاله تين تاييه ت دا.

و د شريعه تين خو يين جفاکي دا ئیسلامي مافي (ملکيه تا فهردي) دورست کر، چونکي واقع قې چهندي دخوازت، د گهل هندي ژي هندک قهيد دانانه سهر قې ملکيه تي، وهندک عقوبه يين دژوار دانانه سهر وان کهسان يين هندک کارين وهسا دکهن پاقژي وته ناهيا جفاکي ديخنه د مه ترسيي دا. و ب کورتي دي بيژين: ئیسلام د ههمي شريعه تين خو دا واقعي مروقي ل بهرچاډ وهرگرت، ووهسا سهرده ربي د گهل وي ناکه ت کو نهو مه خلوقه کي (ميثاليه) دقيت ههردهم ل عهسماني بت، ونه يته سهر ناخا واقعي.

سالوځه نئ شه شئ ناشکه رایي (الوضوح)

ئیسلام د بناخه یټن څو یټن سهره کی دا، د ژېدهر وسهره کان یټن څو دا، د مهره م وئارمانجین څو دا، و درې وړتیازا څو دا، دینه کی ناشکه رایه، چو مژ وموران وشېلیا یټی تیدا نینه، لهو هم دبیرین: ناشکه رایي ژي ئیک ژ وان سالوځه تانه یټن ئیسلام پی دئته نیاسین.. و ل څیرئ هم دئ ب بهر فرهی به حسي څي سالوځه تی ژي که ین.

پامانا ناشکه رایا ئیسلام:

ناشکه رایي د زمانی دا دکه فته بهرانه ر په یشا (څه شارتی)، وده می هم دبیرین: ئیک ژ سالوځه یټن ئیسلامی ناشکه راییه، مه عنا هم یټ دبیرین: چو تشتی څه شارتی، یان یټ وده سا کو مروث نه زانت یان تی نه گهت، د ئیسلامی دا نینه، و ل څیرئ دئ ئیشاره تی دینه چار لایټن ناشکه رایا ئیسلامی، دا بو مه دیار بیت کانی مه عنا وئ چیه ده می هم دبیرین: ئیسلام دینه کی ناشکه رایه؟

۱- ناشکه رایا بناخه یټن ئیسلامی:

ئیکه مین رویټن ناشکه رایا ئیسلامی ئوه بناخه یه یټن وئ یټن سهره کی ومه زن دناشکه رانه، نه ب تنی بو ده سته کا زانا وپیشکه فتي ژ موسلمانان، بهلکی بو کوما پتر یا دویکه فتي وخودان باوهران، ونه ب تنی بناخه یټن عه قادی وبیر وباوهران، بهلکی بناخه یټن عیبادت وئ خلاق وئ حکامان ژي.

بو نمونه: مه زنتړین بناخه یټ عه قادی د ئیسلامی دا (ته وحیدا خودی) یه، وته وحیدا خودی تشته کی ناشکه رایه ل بهر هر موسلمانه کی ئه گهر مسته وایی وی

یئ ږه وشه نبیری چهند یئ نزم ژی بت، وپه یفا شه هاده تی ئەوا پشکا وئ یا ئیکئی دبیرت: (لا إله إلا الله) بۆ هەر موسلمانەکی روهن وئاشکەرا دکەت کو د ئیسلامی دا چو جهـ بۆ خوداینیا کەسەکی دی ژ بلی خودی نینه، نه وهکی مهسه لا دوتاییا (ثنائية) خوداینیی ئەوا د زهرا دهشتیی دا هه ی، یان سیتاییا (تثلیث) خوداینیی ئەوا د مهسیحییەتی دا هه ی، ئەوا ل نک زانا وزه لامین دیتی ب خو ژی یا ئالۆز، هه تا ده رجه کئی گه له ک جاران ئەو ژ دو یکه فیتین خو دخوازن وهکی کۆزان باوه ریی ب فی ته فنی ئالۆز بین، ئەوئ نه چو ده لیلین عه قلی ونه یین نه قلی بۆ هه ین.

وعیبادەتین ئیسلامی ژی بۆ خاص وعامان د ئاشکەرانه، ژ لایئ تیکه هشتن و ب کارئینانی قه، وکرنا وان ژی ژ مروقی ئیکسەر بۆ خودی دئینه پیکیشکران و ئەو ب رازیبوون وده ستوبریا زه لامین دی قه دگرئدی نین، و مروف هەر جهه کی لی بت دشیب ب کرنا وان رابیت نه وهکی عیبادەتین هنده ک دینین دی یین ئەگەر ل په رستگه هئ نه بت نائینه کرن.

۲- ئاشکەراییا ژێده رین ئیسلامی:

تشته کی ئاشکەرایه ل بهر هەر موسلمانەکی کو ئیسلامی ژێده ر و سه ره کانیین خو یین ده سنی شانکری هه نه، ئەو دیتن و بهر یخو دان و ئە حکامین خو ژئ و ده ر دگرت، و ئەو ژێده ر ژئ ئەقنه: قورئان، وسوننه تا پیغه مبه ری -سلاف لی بن-، و ژ قان هه ردو ژێده ران ده رکه قت چو ژێده رین دی ئیسلامی نین، و گو تنه کا کەسەکی دی خه لیفه بت یان زانا بت، عیبادەتکەر بت یان زاهد بت، نابته دین، و ئەو یا (مولزەم) نابت بۆ چو موسلمانان، د ئیسلامی دا چو (که هه نووتی) نینه، و که سی چو (ویصایه تین شه ری) ل سه ر ئوممه تی نینن کو ل دو یف زه وق و گیولی خو دینی بۆ وان بدانت، یان ب کاری هه لالکرن و حه رام کرنی رابیت.

۳- ئاشكەراييا ئارمانجان:

ھەر كەسەككى ژېدەرتىن ئىسلامى بخوبىنت ب پەنگەككى ب ساناھى دى زانت كو ئارمانجا ئىسلامى دەرىخستنا مروڧىيە ژ تاريا (جاھلىيەتى) بو روڧاھيا (ئىسلامى) خودى د ئايەتەككى دا دىيىرت: ﴿كَيْتَبُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ (ابراھىم: ۱).

ئىسلام دخوازت بەرى ھەر تشتەكى تاكەكەسى چاك دورست بكتە، دا ئەو خىزانا چاك دورست بكتە، دا پاشى ژ وان خىزانان ژى جفاكا چاك دورست بىت، ئەو جفاكا ل سەر عەقىدى دگەھتە ئىك، نە كول سەر بناخەيىن (قەومى) يان (ئەزمانى) يان (پەنگى)، ئەو جفاكا ب چاقەككى پىروژ بەرى خو ددەتە كارى، وھەر ئەندامەككى وى خو بەرپرس بزانت ژ فەرمانا ب باشىي وپاشقەبرنا ژ خرابىي وكارىن نەدورست.

۴- ئاشكەراييا رى ورتىازان:

كانى چاوا ئارمانجا ئىسلامى يا ئاشكەرايە، وەسا ئەو رى ورتىاز ژى دئاشكەرانە يىن ئىسلام ب كار دىنت دا بگەھتە وان ئارمانجان، و ژ وان رىكان:

- دانانا وان عىبادەتان يىن كونەفسى پەرورەدە دكتە، ومروڧى فىرى عەبدىنيەكا تمام دكتە بو خودى، وبەرى وان ھەمى عىبادەتان پروژى ونقىژ وزەكات وحەج دىن، ئەف عىبادەتە باشتىن رىكن بو پەرورەدىا رووحى وئەخلاقى وجفاكى ژى.

- پشتەقانىكرنا وان ئەخلاقان يىن (ئەنانىيەتى) ژ ژىنا مروڧى لاددەن، وزەوقى ل نك وى پەيدا دكەن، ووى فىرى ژىنەكا جفاكى دكەن.

- ھەر وەسا ئىسلامى ھژمارەكا قانون وتەشربەعاتان بو تاكەكەس وخىزان وجفاكى ژى دانانىە يىن وى رىكى ل بەر مروڧى قەدكەن يا پەفتارى وى

دهسنيشان دكەت، و حەلالى و حەرامى بۆ وى ئاشكەرا دكەت، وئەو قانۇن ئەون
يېن خىزانى ژ ھەرفىنى دپارىژن، و جفاكى ژ خرابوونى.

نەئاشكەرايا ئايدۆلۆژيە ھەفچاخ:

گەلەك ژ وان ئايدۆلۆژيە نوى يېن خەلەك پى ھاتىنە خاپاندن، ژ بەر وى
ھۆسەيا مەزن يا دەزگەھىن راگەھاندنى ل دۆر دكەن ووى پىرۆپاكندەيا زىدە يا ئەو
بۆ دكەن، ھىشتا پىتقى ب ھندى ھەنە ب رەنگەكى دورست بىنە نياسين؛ چونكى
ھىشتا (تەعريفەكا تمام) بۆ وان نەھاتىيە دان، لەو خيلاف د پامان و طبعەت
ومەفھومى وان دا ھەنە، وئەگەر ھەوە نمونەيەك دقیت بەرى خۆ بدەنە
ديموقراطىيەت، ئەقرو ھەر ئايدۆلۆژيەكا جفاكى يا ھەبەت يان رېكخستەنەكا
سياسى، لىبرالى بت يان ئىتراكى، شيوعى بت يان ھەتا نازى بت، ئەو وەسا
خۆ ددەتە نياسين كوئەو رېكخستەنەكا ديموقراطىيە، و دىپىژت كو ديموقراطىيە
دورست ئەوە يا ل نەك وان ھەي، و ھەر ديموقراطىيەتەكا دى يا ھەبەت
ديموقراطىيەتە ژ درەو، ھەتا دەرەجەيەكى مروڤ ھىبەتى دىمىنت كانى
ديموقراطىيەتە دورست كىژكە، ويا ژ درەو كىژكە؟

ويا غەرىب ئەوە ھەر دەستەكەك ژ وان پال ددەتە سەر ھندەك (مەيارىن
تايبەت) بۆ دەسنيشانكرنا ديموقراطىيەتە خۆ وەكى مەيارى سياسى يان مەيارى
ئابۆرى.. وھتە، تىشتى ھندى دگەھىنت كو ئەو ئايدۆلۆژيەت د ئەصل دا تىشتەكى
ئاشكەرا نىنە..

ئالۆزىيەك و فەكرنا وئ:

ئالۆزىيەك (يان شوپەيەك) ل قىبرى ھەيە دېت بىتە سەر ھەزا ھندەك كەسان،
دەمى وان گوھل قى ئاخفتنا مە يا بۆرى دېت، ئەو بىژن: ما د چارچوۋەيى
ئىسلامى ژى دا گەلەك كۆم و دەستەك ھەنە، ھندەك جارەن دژى ئىكەن ھەتا ئىك
دو كافر ژى دكەن، بەلى د گەل ھندى ھەر ئىك ژ وان دىپىژت: ئىسلاما دورست
ئەوە يا ل نەك مە ھەي! ئەفە چاوايە؟

د بهرسقې دا دى بېژين: چو دين، وهز وبيير، ومهزهه ب وپوچوون، نين بؤ
 مروقى هاتين، يان مروقى بؤ خو دانابن، نهگرمروث تيدا ب خيلاف نهچووبن،
 وئغه بؤ طبيعته مروقى دزقرت نهوئ ل سهر خيلافى هاتيه دورستكرن، خودايى
 مهزن د نايهتهكې دا دبېژت: ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ الْإِنْسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ
 مُخْتَلِفِينَ﴾ (الآ من رجم ربك ولد لك خلقهم) (هود: ۱۱۸-۱۱۹) يهعنى: نهگرم
 خودايى ته هزكربا دا مروقان ههميان كهته ئيك دهستهك و ل سهر ئيك دينى
 كوم كهت، بهلى وى نهف چهنده هزنهكريه، قيجا مروث د دينين خو دا ههر دى
 مينن دژيكدودا؛ نهفه ل دويث كههتا وييه. نهو تى نهبن يين خودايى ته
 دلوقانى پى برى قيجا وان باوهري ب خودى ئيناي ودويكهفتنا پيغهمبهرين وى
 كرى، و ژ بهر هندى خودى نهو نافراندينه.. ژ بهر چ؟ ژ هسهنى بهصرى دئيه
 قهگواستن، دبېژت: (وَلَدَلِكْ خَلْقُهُمْ، يعنى: وللاختلاف خلقهم) بؤ تختلاف
 وژيكدودابوونى وى نهو نافراندينه.

بهلى تشتى ئيسلامى ژ ههر دين ومهزهه بهكې دى جودا دكهت، نهوه ئيسلام
 وهكى لهشهكې ساخلمه، ههر تشتهكې غهريبي ههبت ژ ناف خو دهرتيخت،
 وقهبول ناكهت، وئغه بؤ هندى دزقرت چونكى -وهكى بهرى نوكه ژى مه گوتى-
 ژيدهرين ئيسلامى دناشكهرا، و ل بهر دهستن، ودياراستينه، ههر كهسهكې بقيت
 دثيت لى بزقرت وبخوينت، وتى بگههت، كو كيتاب وسونهتن، وراسته ل درژيا
 ديروكى گهلهك كوم ودهستهك هاتينه و (ژدرو) ب ناقي ئيسلامى ناخفتينه،
 بهلى ههر زوى درهوا وان ل بهر گهشاتيا راستيا ئيسلامى بؤ ههر خودان چاقهكى
 ناشكهرا بوويه.. يهعنى: خيلاف د نهصلى ئيسلامى دا نهبوويه، بهلكى د راستيا
 گوتنا هندك كهسان دا بوويه يين خو بؤ ئيسلامى پالدين، وئغه تشتهكې
 طهبيعيه وچو كارى ل ئيسلامى ب خو ناكهت وهكى دينهكې ناشكهرايى دئيه
 هژمارتن ئيك ژ بهرچاقترين سالوخهتين وى.

سالوځه ننځه فنن

بنه جهی ووه رار (الثبات والنظور)

بهري نوکه و د سالوځه تن چاري دا مه گوټبوو ټيک ژ سالوځه تين ئيسلامی
 ناخنجايتی وهه فسه نگیه، ومه گوټ: د وان مهسه لان دا يين دو لايين بهرانبهر
 تيدا پهيدا بووين، ئيسلام پټکا ناخنجا وهردگرت؛ چونکی خیر د ناخنجايتی دا
 ههيه، وئغه هيه مهعنا وي ټايه تنی ټهوا دييژت: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾
 (البقرة: ۱۴۳)، وئاشکه راترين پويی ناخنجا ئيسلامی ټهوه ئيسلامی پټکه کا
 ناخنجا د ناڅهرا بنه جهی (شهبات) ووه راري (ته طه وري) دا ههيه، وئغه
 سالوځه ته د ئيسلامی ب تنی دا ههيه، وهکی دئ بو مه ئاشکهرا بت.

د نافهرا بنه جهی ووه راري دا:

ټهگر مرؤف هزا خو د ژيانی دا بکهت، دئ بينت کو طبعه تنی ژينا مرؤقی
 ب خو، وئوگر دوونی ټهو تيدا دژيت ژي، ژ هندهک (عهناصرين بنه جه) وثابت
 يين گوهر پين ووه رار ژي نهگرت، د گهل هندهک (عونصرين قابلي وهرار
 وگوهر پيني) بن، پټک دييت.

ټهم دزانين کو د قی دنيايی دا يا ټهم تيدا دژين، چ ل عهردی بت، يان
 ل عهسمانی، يان د مرؤقی ب خو دا، گهلک گوهر پين وپيشقه چوون ووه رار
 چييوينه، بهلی پسيار ټغه هيه:

- ټهری گوهر پينهک ب سهر جه وهری مرؤقی ب خو دا هاتيه؟ يان وهرارهکی
 ژ وان راستيین گهر دوونی گرتيه يين عهرد وعهسمان ل سهر ب رټقه دچن؟
 د بهر سقی دا گهلک ب ساناهی مرؤف دشيت بيژت: نه! د گهل وي وهرار
 مهزن يا شيانين مرؤقی ټهگرتی، ووی پيشکه فتنا زیده يا گه هشتيه علمي وی،

جەوھەرئى ۋى، ئەقە ژ پۇژا ئېكى ۋەرە يا ئەو ل سەر عەردى ھاتىيەدانان، ۋەتە ئەقۇ ژى، ھەر ۋەكى خۆبە، (فطرتا) ۋى، (نەفسىيەتا) ۋى.. ھەر ۋەكى خۆبە، ۋچو گوھۆپىنى ژى نەگرتىنە، ۋەكى مەۋقى ئەف گەردوونە ژى ب ھزاران ملىوون سال بۆرىنە بىي گەلەك تىت تىدا بىنە گوھۆپىن، ۋەكى عەردى ۋرۇژى ۋەھىقى ۋلقىنا وان، ھەر چەندە ھندەك تىتتېن بچوېك ھەنە ل سەر لەشى مەۋقى ۋگەردوونى ژى دىنە گوھارتن، مەنا: ئەقە ھالى مەۋقى ۋگەردوونىيە بىنەجى ژ لايەكى قە، ۋوھار ژ جەكە دى قە، بىنەجى د (جەوھەر ۋكوللىياتان) دا، ۋگوھۆپىن ۋوھار د (مەظھەر ۋجوزىياتان) دا، يان: لقىن د ناڧ چارچوۋقەيەكى نەلف دا، ۋزقېن ل دۆر مەۋرەكى ثابت، ئەقە (طابىقى) چىكرنا خودايىيە د قى گەردوونى ھەمىي دا، خۆ ژ (دەرى) بگرە ئەو ناڧكەكا (ثابت) ھەى ۋلكتروون ل دۆر دزقېن، ۋەتە كۆما ۋرۇژى ئەو ل دۆر سەنتەرەكى خۆجە دزقېت..

ۋمەۋق سەنتەرەى ھەبوونى -ب دىنا ئىسلامى- ژ قى قاعىدەى يى جودا نىنە، ئەو د ژىنا خۆ دا د گەل قوبىناغان را ۋەرارى دكەت، ھەر ژ بەرى بىت ۋەتە دكرت، بەلى ئەف ھەمى ۋەرارە ۋى ژ راستىا مەۋقىنىا ۋى يا ثابت دەرناىخت، ئەو راستىا مەيل ۋەتېز ۋبەرھەقىتېن ۋى ژى دزېن.

ۋچونكى ئىسلام دىنەكە بۆ مەۋقان ژ لايى ئافراندهرى وان قە ھاتىيە، تىتەكى عەجىب نەبوو ئەو مەنەجەكى رىكەكەفتى بىت د گەل (فطرتا مەۋقى) ۋ(فطرتا ھەبوونى) ھەمىي، ئەو عونصرى تەباتى ۋگوھۆپىنى پىكشە كۆم دكەت، ۋ ب قى سالۆخەتى جقاكا موسلمان دىتت بژىت ۋپىش بكەفت ۋ د زانىن ۋشېۋەيتىن خۆ دا ۋەرارى بكەت، بىي تەۋابتىن خۆ ژ دەست بەدەت.

ئىسلام . ۋبىنەجى ۋوھار:

مە گۆت: ئىك ژ سالۆخەتېن ئىسلامى ئافنجىياتى ۋەھەقسەنگىيە، ۋئاشكەرەترىن روى ئافنجىا ئىسلامى ئەو ئىسلامى رىكەكا ئافنجى د ئاقبەرا بىنەجى (تەبەت) ۋوھارارى (تەطەۋرى) دا ھەيە، ئەو ئان ھەردو لايان

ب جوانترین ږهنگ کوم دکهت، ب شیوهیه کی ودها ئه و هره لایه کی ددانتنه جهی وی یی درست.

وئف سالوخته تی بهرچائی ئیسلامی د دین ومه نه جه کی دی دا نینه، نه ئه و یین دبیزنی: دینین عسمانی، ونه یین مروقان داناین، چونکی ئه وین ئیک کی عده تی وان نه لقی وهشکاتیه، وئوین دی عده تی وان نه رمیه کا بی توخوب وگوهرینه کا بی دویمایه، نه وکی ئیسلامی ئه و عوصری (ته باتی و مروونه تی) تیدا کومبووین؛ دا بته ئه و دین یی ب کیر هه می دهم وهه می جهان دئیت، وئم دشین ل قیرئ مه جالی (بنه جهی ووه رارا) ئیسلامی ب کورتی ده سنیشان کهین و بیژین:

- بنه جهی ل سهر بناخه وکولیات وئارمانجانه.

- ووه رار ونه رمی د ری وشیوه وجوزئیاتان دایه.

نیشانین بنه جهی ووه راری د ژیدره وئه حکامین ئیسلامی دا:

بنه جهی ووه راری هندک روی ونیشان بو هه نه، د ژیدره وئه حکامین ئیسلامی دا دئینه دین، د ژیدره دین ئیسلامی یین ئه صلی دا دا کو کیتاب وسوننه تن، بنه جهی وته بات د هندئ دایه ئف ژیدره خودان هندک (ده قین قه طعینه) یین چو ری موسلمانن نینن ژ بلی هندئ کو ئه و کاری پی بکن، بیی گوهرینه کا بچو یک ژی بیختی، خودایی مه زن د نایه ته کی دا دبیزت: ﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (النور: ۵۱) یه عنی: خودان باوهرین راست عده تی وانه ئه گهر د هه څرکیان دا ئه و بو کیتابا خودئ وحوکم پیغه مبه ری وی هاتنه داخوازکن، ئه و وی حوکی قه بوبل دکهن و دبیزن: مه گوهر ل وئ بوو یا بو مه هاتیه گوتن ومه گوهداریا وی کر یی به ری مه دایه قی چه ندی، وئو ئه و یین ئیفلح دیتی و د به حه شتین خوشی دا ب مراد که فین.

ونهرمی یان وەرار ژ ژێدهرین نه ئەصلی ئەوین دبێژن: (ژێدهرین ئجتهادی) یین ئیسلامی دگرت، وهکی: قیاسی، وئستحسان، ومهصلحهتی.. وهتد ژ وان ریکان یین ئجتهاد وئستنباط پی دئیته کړن.

ب قی چهندي (تهبات ومروونه) ههر دو د ژێدهرین ئیسلامی دا ههنه. وئهحکامین شهرعی یین ئیسلامی ژي ئەم دشیین بکهینه دو پشک: پشکا بنهجه- یا لقین وگوهورین ژي ناگرت، وپشکا نهرم یا وەرار ژي دگرت، نمونه ل سهر پشکا ئیکی یا (ثابت) ژ ئهحکامین شهرعی: ههر پینج ستوبین ئیسلامی یین سهرهکی، شاهدهدان، نقیژ، زهکات، رۆژی، وحهج. وئو تشتین گومان ژ حهرامیا وان دا نههه، وهکی: سحر، زنا، قهوارنا عهرهقی، کوشتن، خوارنا ریبایی.. ههر وهسا پیگیری ب ئهخلاق ورهوشتین باش وهکی: راستی، ئەمانهتی، دههمه پاقژی، وهفاداری..

و د ئیسلامی دا هندهک شریعتین (قهطعی) ژي ههنه نابت بینه گوهارتن یان وەرار ژي بگرت، چهن زهمان بیته گوهارتن ژي، وهکی: ئهحکامین ژنئیانی، وبهردانی، ومیراتی..

وبهراڼهر قی پشکی پشکهکا دی یا ئهحکامان ههنه ژ (جوزئیات وفرووعین عهملهی)، وری (وهسائلین) ب کارئینانا هندهک داخووزین شهرعی، یین ئیسلامی دهستوبری دایه زانا وبسپوران کو (ئجتهادی) تیدا بکهن، وحهتا مفایی بو خو ژ (تهجروبه) وسهربوژین خهلهکهکی دی یی نه موسلمان ژي بیین، وهکی بو نمونه د هندهک مهجالین سیاسی وعلمی دا هه.

بنهجهی وههرا د کێبان و سوننه ئی دا:

ئهگهر ئەم بهری خو بدهینه ئایهتین قورئانی، وپیروژه گوتهین پیغه مبهری خودی -سلاف لی بن- دی بینین وان ل گهلهک جهان مهسهلا (تهباتی وتهطه ووری) پیکشه کۆمکریه، کۆمکرهکا ههقهسنگ و (موتهوازن) یا خیرا جفاکی تیدا هه، تشتی هندی دگههینت کو قورئانی قهت وقهت ژ مه نه خواستیه ئەم خودان

عه‌قلبييه‌ته‌کا ه‌شک بېن، ومفایي بؤ خو ژ وان گوهورپن‌ان نه‌بېنېن يېن کو ب سهر دنيايي دا دئين.

و ل څيرئ نمونه‌يه‌کا ب تنئ ژ قورئانئ دئ ئېنېن څئ چه‌ندئ بؤ مه‌ ناشک‌ه‌را دک‌ه‌ت:

د نايه‌ته‌کا قورئانئ دا خودايئ مه‌زن ئيک ژ سالو‌خه‌تېن جفاکا موسلمانان بؤ مه‌ ناشک‌ه‌را دک‌ه‌ت ده‌مئ ديترت: ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ (الشورى: ۳۸) کارئ وان ب مشيوره‌تئ د نافي‌ه‌را وان دا دئ‌يته‌کرن، يه‌عنئ: نه ژ سالو‌خه‌تئ جفاکا موسلمانانه (کار) ب رهن‌گه‌کئ دک‌تاتوري وئ‌ستېدادئ يېته‌کرن، چ کار؟ ههر کاره‌کئ هه‌بت، ب تاييه‌تئ کارئ سياسي يئ مه‌زنئ جفاکئ پئ رادبت، له‌و خودايئ مه‌زن د نايه‌ته‌کا دئ دا گوئن ب تاييه‌تئ ناراسته‌ئ مه‌زنئ جفاکا ئيسلامئ يئ ئيکئ کر، کو هنگئ پيغه‌مبه‌ر بوو -سلاف لئ بن-، وگوئئ: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ (الشورى: ۳۸)، ئئ موحه‌مه‌د، نه‌بيژه ئه‌ز مه‌زنئ وانم، وئ‌ه‌ز پيغه‌مبه‌رم، هه‌ما من چاوا بڅيټ ئه‌ز دئ وه‌سا وان ب رښه‌به‌م، نه‌.. تو ره‌ئيا وان وهرگره، و ب گوئنا وان ژئ بکه.

مه‌عنا: ئه‌ف نايه‌ته‌ه‌ندئ دگه‌هېنن کو (شورى) تشته‌کئ (ثابته) د جفاکا ئيسلامئ دا، وبؤ که‌سئ نابت وئ (له‌غوو) بکه‌ت، و ل شوپنا وئ ئ‌ستېدادئ ب کار بېنت، چ ل سهر ئاستئ مالئ بت، يان ل سهر ئاستئ جفاکئ بت، يان ژئ ل سهر ئاستئ ده‌وله‌تئ هه‌ميئ بت.. ئه‌فه تشته‌کئ (ثابته) به‌لئ ب کارئينا څئ (شورايئ) دئ ب چ رټک و چ شيويه‌ئ بت؟ ئه‌فه ئيسلامئ ده‌سنيشان نه‌کريه، ويا هټلايه‌ ب هيثيا زانا وبسپورين ههر زه‌مانه‌کئ څه، وئ‌فه ئه‌و لايه‌ يئ (ته‌طه‌وور) وگوهورپن ژئ دگرت.

و ژ سونه‌تئ ژئ نمونه‌يه‌کئ ب تنئ دئ ئېنېن، وئ‌ه‌و ژئ سهره‌تايه‌کا به‌لاڅه، ده‌مئ ژنه‌کا قوره‌يشئ، ژ بابکئ مه‌خزووميان، دزيه‌ک کري، ومروڅين وئ څيائ پيغه‌مبه‌ري -سلاف لئ بن- قانع بکه‌ن کو ده‌ستئ وئ نه‌برت، دا شهرما وان

نهچت؛ چونکي ټو ژ بنه ماله کا مه زنه د ناف قوره شيان دا، ټينا ټو چوونه نک ټوسامه يي کورې زه يدي، ټووي پيغه مبهري -سلاڅ لي بن- زېده هز ژي دکړ، دا ټو مه هدهري ټو وي ژنکي بکهت، وگاڅا ټوسامه ي (واسطه يي) ټو وي ژنکي کړي، پيغه مبهري -سلاڅ لي بن- زېده عيجز بوو، وټوسامه پاشقه بر، و د ناف خه لکي دا رابووڅه وگوټ: ﴿هه ما ژ بهر څي تشتي ملله ټين بهري هه وه چوونه هيلاکي، ده مي فقهيره کي دزيه کړبا وان ده ستې وي دبري، وگاڅا مه زنه کي دزيه کړبا وان چو لي نه دکړ، ټه ز ب خودي که مه ټه گهر فاطما ي کچا موحه مبهري دزيي بکهت ټه ز دي ده ستې وي برم﴾. ټه څه هه لويسته کي (ثابته) ژ ته طبيقا ټه حکامين شرعي، نه رمي وسستي چي نابت تيدا هه بت.

به لي ژ لايه کي دي څه بهري خو بدنه نه رمي د مه سه لا هه ر ب څي رهنگي دا، (ټه بوو داوود) د هه ديسه کا دورست دا ژ (بصري کورې ټه رطاتي) څه دگو هيتز، کو جاره کي ټو د غه زايه کي دا، له شکه ره کي ژ له شکه رين وي ټينانه نک حيشته ره ک دزي بوو، وي گوټ: به رده ن، من گو ه ل پيغه مبهري -سلاڅ لي بن- بوويه، دبيثرت: ﴿لا تقطع الأيدي في السفر﴾. يه عني: د سه فهري دا، ومه خسه د پي سه فه را جيها دييه، ده ست نائينه برين.

ټوچي؟

چونکي د غه زايي دا ده م يي (حه ساسه) دوير نينه ټه گهر مه ده ستې دزيه کري بري که رين وي څه بن، څيچا ټو بره قت بچت بگه هته دوژمني ونه ييښي له شکه ري ژي د گه ل خو بيهت، څيچا مه صلحت دخوازت ټو حوکم بيته (پراوه ستان) ټو ده مه کي کورت.. و ل سه ر څي بناخه يي شرعي ټيما مي عومه ر ل سالا يي خه لايي ده ست نه برين. ټه څه لايي (مروونه تي).

فقه ټيسلامي د نافه را ټه بات ونه طه ووري:

فقه ټيسلامي ژي ټه گهر ټم بهري خو بدني دي بينين ب هه مي مه دره سه ومه زهه بين خو څه ب څي لايي دا دچت، يي بنه جه ل سه ر بناخه و(کوللياتان)،

ويي نهرم و خودان و هراړه د چټق و (جوزئياتين) خو دا.. فقهراني موسلمان خو
 ب دهقين (موحكم) و نهلقين قورئان و سوننه تي څه گرېداي ديبنت، و د گڼل هندي
 ژي ټهو مه جاله كي بهر فريدهي نازاد ل بهرا خو ديبنت، د شيت نجهادي تيډا
 بكت، وبيړ و بوجوونين خو ب كار بينت.

وهېر كه سه كي د فقهي ئيسلامي دا شاړه زاب ت كو دو دهقهرين نجهادي بو
 فقيهي هېنه، ټهو هېردو دهقهر ژي ټهقنه:

۱- دهقهر ا قالا ژ شريعت دانانې (الفراغ التشريعي):

وټه ټه ټهو دهقهره يا چو (نه صين شهرعي) تيډا نه هاتين، به لي خودي ټهو
 هيلينه ب هيقيا نجهادا زانايان څه، دا ټهو حوكمه كي رېككه فتې د گڼل روحا
 شريعتي، يي كو مه صلحه تا جفاكي يا گشتي ب جه- دئيت، بدانن. وهندهك
 فقهراني ئيسلامي ناڅي: (العفو) ل سهر څان رېنگه مه سېلان ددانن، يه عني:
 ټهو مه سېلېن خودي به حس ژي نه كړي وېك ليپورين بو مه، ووان ټهف ناڅه ژ وي
 حه ديسي وهرگريه يا تيډا هاتي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَحَلَّ حَلَالًا وَحَرَّمَ حَرَامًا، فَمَا أَحَلَّ
 فَهُوَ حَالٌ، وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ﴾ وېكي (نه سائي) ژي
 څه دگو هيت.

۲- دهقهر ا چو دهقين قه طعي بو نه هين (النصوص المحتملة):

هندهك دهقين شهرعي هېنه (ظني الدلالة) نه وېكي زانا ديبترن، يه عني:
 دهقه كا و هسايه پتر ژ ر امانه كي ژي دچن، وحه زكړنا خودي ل سهر هندي بوويه ټهف
 دهقه ب څي رېنگي بمينن؛ دا دهليشه يا هېبوننا پتر ژ حوكمه كي د مه سېلي دا
 هېت، وهنكي نه رمي و مه جالي بهر فريده كړنې پتر دي د مه سېلي هېت. وټه گهر
 خودي څيا با دشيا هېمي (نه صين شهرعي) بين (كيتابي و سوننه تي) ب رېنگه كي
 (قه طعي) بينت، يي چو مه جالي (نجهادي) تيډا نه بېت، و هېمي ب ئيك
 رېنگي تي بگه هن، به لي هنگي چو دهليشه بو نجهادي وگو هورينا فه توايي نه دما،
 مه عنا: شريعتي ئيسلامي دا شريعت ته كي هسك و جامد ب.

جفاکا موسلمان بهرانبه ر فی سالوځه نۍ:

ټهټ سالوځه تۍ هه يۍ ئيسلام پۍ دټټه نياسين ئيكا هند ژ جفاکا موسلمان چۍ دکهت ټهو بېته جفاکه کا خوځه و (موسټه قر)، يا کو ژ بناخه يۍن خو لانه دت، وجفاکه کا نه رم وخودان وه رار ژي يا بشيت د گهل رېټه چوونا زه مانۍ وپيشکه فتنه دنيايۍ خو بگونجېنت و ب رېټه بچت، وهه ر جفاکه کا ب ځي رهنګي بت بي گومان دۍ شيت که سينا خو يا تايهت پارېزت، ومفايۍ ژ جفاکين دۍ ژي وهرگرت يۍن عه قېده وبير وباوهر وشريعه تۍ وان جودا.

وهه ر ل سه ر ځي بناخه يۍ ټه م دشين دياردا په يدا بوونا جفاکا ئيکۍ يا موسلمانان د ديروکۍ دا ل ده مۍ زيرين شروځه بکه ين، ده مۍ موسلمانان گه له ک جه فه گرتين، وهژماره کا ملله تان يۍن خودان ره وشه نبيري وهز ر وبير وشارستان يۍن جودا جودا هاتينه د ئيسلامۍ دا، ژ بهر (ته بات و مروونه تا ئيسلامۍ) موسلمان شيان عه قېده وشريعه ت وئخلاقي خو بپاريزن، ومفايۍ بو خو ژ شارستاني وره وشه نبيريا هنده ک ملله تين دۍ ژي وهکۍ فورسۍ ورؤمۍ وهرگن، ژ بهر (ته باتا ئيسلامۍ) موسلمانان که سينا خو يا تايهت پاراست، و ژ بهر (مروونه تا ئيسلامۍ) وان هه ر تشته کۍ بياني يۍ هه بت لانه دا، و ژ (صفرۍ) ده ست پۍ نه کړ، به لکۍ وان تشتي بياني ژي يۍ گونجاۍ د گهل بير وباوهرين خو، وهرگرت وځه وژارت و ل سه ر ئاڅا کر، وشيان ل ده مه کۍ کورت شارستانيه کا ئينساني يا وه سا په يدا بکه ن مروځ هه ر وهه ر شانازيۍ پۍ بکه ن.

و ل دويماهيۍ دۍ بيزين: دو تشت هه نه جفاکا مه تووشي مه ترسيۍ دکه ن: يۍ ئيکۍ: کو ټهو بېته جفاکه کا هښک، يا ژينا خو هه ميۍ ل سه ر (ته قلېد) وچاځليکرنۍ ئاڅا دکهت، وده رگه هۍ نجه تهادۍ دگرت.

يۍ دووۍ: کو ټهو هه ر تشته کۍ هه بت، خو يۍ ثابت ژي وهکۍ عه قېدۍ وئخلاقي، بيخته ژير کارتېکرنا وه رارۍ وگوهوړېنۍ. خودۍ جفاکا مه ژ څان هه ردو دهردان بپاريزت.

نافەرۆك

بەرهەر	بابەت
۵	پیشگووتن
۷	سالۆخەتێ ئێكێ: خودایی (ره‌بانییه‌ت)
۱۳	سالۆخەتێ دووێ: مەرۆقایه‌تی (ئەسانییه‌ت)
۲۱	سالۆخەتێ سێی: (شموولییه‌ت)
۲۵	سالۆخەتێ چارێ: ناڤنجیاتی (وه‌سه‌طییه‌ت)
۳۵	سالۆخەتێ پێنجی: واقعییه‌ت
۴۳	سالۆخەتێ شەشی: ئاشکه‌راییی (الوضوح)
۴۸	سالۆخەتێ هه‌فتی: بیه‌جیی ووه‌رار (الثبات والتطور)